

## FERDİN MİLLETLERARASI HİMAYESİ

Yazan: Doçent Dr. İlhan LÜTEN

### GİRİŞ

Bu çalışmanın birinci kısmında ferde yüzyıllar boyunca atfedilen değer; ikinci kısmında ise yine ferde milletlerarası bir himaye sağlamak üzere Birleşmiş Milletler Teşkilâtında vukubulan gayretler incelenmiştir. «Devletler Hukuku fert ile devlet arasında girmemiştir. Şüphesiz, devletler tebalarının baskı altında tutulduğunu bazı hallerde öne sürerek diğer devletlerin iç işlerinde müdahalede bulunmuşlardır, fakat ekseri devletlerarası hukuk bilginlerinin mutabık oldukları veçhile bu gibi müdahaleler hukukî değil fakat ancak insanî veya siyasî temellere istinat edilerek izah edilebilir. Bazı devletlerin ırk, din, dil bakımından azınlık teşkil eden fertlerini haksız muameleye maruz bırakılmalarını önlemek üzere Birinci Cihan Savaşından sonra akdedilen azınlık muahedelerinde bu ananevî prensipten kısmen inhiraf edilmiştir» (Brierly. İnsan Hakları ve Devletlerarası Hukuk. «İnsan Hakları» Dergisi. sayı 21 s. 17).

Bu azınlık muahedelerinin tatbiki sadece Milletler Cemiyeti Komitesindeki üyelerden birinin müracaatı üzerine Konsey tarafından sağlanmakta idi. Daha geniş bir sümüle malik hükümlere 10 Şubat 1947 barış andlaşmalarında rastlamaktadır. İtalya, Macaristan, Romanyâ, Bulgaristan ve Finlandiya ile 10 Şubat 1947 de Parisde imzalanan ve 15 Eylül 1947 de yürürlüğe giren bu barış andlaşmalarının umumî ve müşterek hükümlerinden biri de insan hak ve hürriyetlerinin korunmasına dair olan maddedir ki şu formül ile tesbit olunmuştur. Beş eski düşman devletin her biri «hâkimiyetleri altındaki bütün şahısların ifade, basın, din, fikir ve toplanma hürriyetleri de dahil olmak üzere insan hakları ve ana hürriyetlerinden, ırk cins, din veya dil farkı gözetilmeksizin faydalanmalarını temin için gerekli bütün tedbirleri alacaktır.» (Alsan. Yeni Devletler Hukuku. cilt. 1. s. 220).

İlerde de göreceğimiz üzere ferdin milletlerarası sahada himayesi esaslı bir şekilde ancak Birleşmiş Milletler Teşkilâtında incelenmeye

başlanmıştır. Pek eski bir maziye sahip olan İnsan Hakları konusu İkinci Cihan Harbi esnasında ve bu harp neticelendikten sonra üzerinde bilhassa uğraşılan bir problem halini almıştır. Totaliter devletler tarafından ferdin şahsiyetinin mütemadiyen çiğnenmesi ve devlet mekanizmasının çarkları arasında kaybolup gitmesi şiddetli bir tepki uyandırmakta gecikmemiştir. Mihver kuvvetlerine karşı Birleşen Milletler, Demokrasinin, liberal fikirlerin ve «İnsan Haklarının» şampiyonluğunu yapmakta idiler.

18 inci yüzyıl demeçlerinde kullanılmış olan bu terim yirminci yüzyılın insanî «cemiyet içinde fert» diye adlandırılabilir bir sepete teşkil ettiğinden ve cemiyetsiz fert nasıl düşünülmezse fertsiz cemiyet de düşünülmiyeceğinden (1) bütün dâvayı tam olarak aksettirebilmekten uzaktır. Diğer taraftan klâsik insan haklarının muhtevasında da bazı değişiklikler vukubulmuş bazılarının önemlerinden kaybetmelerine mukabil «sosyal haklar» başlığı altında toplanan sair haklar gün geçtikçe artan bir kuvvet kazanmışlardır.

İnsan Hakları konusunda önemli olan nokta «her insanın bizatihi kıymeti olan bir hayat (ünitesi) teşkil ettiğini, kendine has bir mukadderatı ve kendine karşı hak ve vazifeleri bulunduğu prensibini» (2) kabul etmektir. Salvador de Madariaga bu hayat ünitesinin temel gayesinin ne olacağını şöyle izah ediyor : «Amerikan ihtilâlini yapanlar bu gayenin «saadeti aramak» olduğunu, kilise azizleri «ruhun sükûneti» olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kimseyi bağlamayan yeni bir anlaşma zemini bulabilir miyiz? Diyelim ki, insanın hayattaki esas hak ve vazifesi kendi kendini tecrübede aramak ve mümkünse bulmaktır, yani dünyadan kendisinden ve dünya ile kendisi arasındaki münasebetlerden nasıl istifade edebileceğini anlamaktır. Bu netice bizi insanın ilk siyasî hakkı olan istediği gibi yaşama hakkına götürür. Bu hak, hayat hakkından ayrılmayan temel bir haktır; çünkü fiiliyatda hayat hakkının insanın ilk ve esas hakkı olduğunu iddia ettiğimizde yaşamaya gereken şeyin bir insan olduğunu farketmekteyiz ve bunun neticesinde tecrübe vasıtası ile

(1) Salvador de Madariaganın İnsan Hakları konusundaki Fikirleri «İnsan Hakları Dergisi» sayı 13 s. 22 - 23.

(2) Madariaga - s. g. m. s. 22.

öğrenmek hakkı ek bir vasıf değil fakat hiçbir cemiyetin azalarına red detmeyeceği hayat hakkının mütemmim cüzü olmaktadır (3).

Son senelerde Birleşmiş Milletler sinesinde vukubulan çalışmalar insan haklarının himayesinde cihansümüllüğü sağlamak hedefini gütmektedir. Fakat ne yazık ki dünya devletlerinin anayasaları müşterek bir siyasi ve içtimai bünyeye malik olmaktan uzaktırlar.

Mirkine - Guetzevitch, son bir yazısında (4) Birleşmiş Milletlere üye devletleri: a. - demokratik b. - anti - demokratik ve c. - ademokratik olmak üzere üçe ayırmaktadır.

Anti - demokratik devletler bir devlet doktrinine totaliter, antide-mokratik doktrine sahip devletlerdir: Komünist , Faşist devletler gibi.

Ademokratik devletler ise ya otoriter faaliyetlerine sekte vermeyen demokratik anayasalara maliktirler yahud demokratik anayasaları yoktur keyfi mutlakiyetçi idare tarzını istimal etmektedirler.

İşte insan hakları bu üç cins devlet arasında tatbik edilecek ve hi-maye görecektir.

İnsan Hakları Evrensel Demeci hazırlanırken UNESCO Teşkilâtı, insan haklarının felsefi mesnedini tahlile girişmiş ve dünyanın değişik köşelerinde yaşayan bilgin ve filozoflara bu husustaki fikirlerinin ne olduğunu sormuştu. Tanınmış İtalyan filozof ve tarihçisi Benedetto Croce verdiği cevapta, cihan düşüncesinin en mühim iki cereyanı olan liberal düşünce tarzı ile otoriter - totaliter düşünce tarzı arasındaki anlaşmazlığı belirttiikten sonra şunları söylüyordu: «.....ziddiyet halinde bulunan iki zihniyeti temsil edenlerin eşit haklarla iştirâk edecekleri kurulun bir haklar demeci şeklinde müşterek bir siyasi yol ilân etmesi imkân-sızdır. Bu, mevcut olmayan ve birbirine zıt gayretlerle meydana çıkacak olan br anlaşma neticesinde vukubulacaktır..... Hem bir (kompromi) teşkil edecek hem mânadan âri bulunmayacak bir demeci hazırlamanın na-sıl mümkün olacağını anlamıyorum» (5)

(3) Madariaga - s. g. m. s. 22.

(4) Mirkine - Guetzevitch. L'O. N. U. et la Doctrine modern des Droits de L'hom-me. Rev. Gen. de D. I. P. 1952 No. 1s. 57

(5) Benedetto Croce'nin cevabı tarafımızdan tercüme edilmiştir. Bak: «İnsan Hakları» Dergisi sayı 12. Aralık 1947 sayfa 22.

Bu demec nihayet hazırlanmış ve bir bakıma hakikaten (kompromi) teşkil etmiştir. Demec devletlerin oyuna sunulduğunda hiçbir devletin aleyhde oy kullanmamış olması ahlâki ve manevi değerinin ne kadar büyük olduğunu isbat etmektedir.

Hakları esaslı bir şekilde tesbit edip tatbiklerini sağlayacak sözleşmenin (Pakt'ın) hazırlanış safhaları incelenirken problemin çok daha çetinelendiği görülecektir. İdarede, düşüncede ve his'de dünyanın ikiye ayrılmış olduğu vukuası bir daha müşahade edilecektir.

## I — BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI KURULUNCAYA KADAR VUKUBULAN GELİŞME

### 1 — Çin'de, Yunanistan ve Roma'da ferdin hakları:

Fertlerin hakları problemi, antikitede ahlâki ve felsefi bir temele dayanmaktadır. Çinde, Yunanistan ve Roma'da bazı bilgin ve filozoflar ferdin hakları üzerinde düşünceler ileri sürmüşlerdir (6).

Mençius, 23 asır önce ferd sonsuz bir değerdir, müesseseler ve teamlüller ondan sonra gelir ve hükümdarların şahsının pek az mânası vardır» demiş ve bu sözler Çin halkına sayısız isyanlar ilham etmiştir.

Milâddan önce üçüncü yüzyılda Hindigini İmparatoru Asoka kendi tebalarının tapınma hürriyetleri ve sair haklarını garanti altına alan fermanını neşretmişti (7).

Herodot; İsonomia veya kanun önünde eşitliği, isotimia veya eşit saygıyı ve İsohoria veya eşit söz hürriyetini Yunan devletlerinin ayırd ettirici alâmetleri olarak saymakta idi.

Diğer taraftan klâsik çağında Roma özel hukuku, ferdi hürriyet, meksen dokunulmazlığı prensiblerini tanımış ve bir otoriteye göre «mülkiyete bariz bir saygıyı » kabul etmiştir (8).

(6) Mateesco (Nicolas). Le Droit International Nouveau. Paris 1948 s. 48

(7) United Nations Weekly Bulletin. vol. 1. No. 2 Evolution of Human Righis. Bu yazının tercümesi. İnsan Hakları Dergisi sayı 1. Ocak 1947 s. 20.

(8) İbid. s. 20.

Roma'nın siyasî ve hukukî felsefesinde hürriyet ve eşitlik geleneğinin devamı stoisyen felsefe sayesinde olmuştur. Stoisizm insana, ilk olarak vatani dışında kardeşleri olduğunu öğretmiştir. Bu bakımdan Çiçero Stoikleri yakından takip eder. Ulpianus'da Çiçero'ya uyararak bir insanın siyasî otoritede payı olmadıkça hür addedilemeyeceğini öne sürmüş ve İmparatorluğun diğer hukukcuları ile birlikte esirin Medenî Hukukdaki durumu ne olursa olsun tabii hukuk'da bu durumun aynı olmadığını çünkü bu hukuk gereğince bütün insanların eşit olduğunu ileri sürmüştür (9).

Bu mütalâalara rağmen, antikite vatandaş ile ferdi karıştırmış ve vatandaş sıfatına önem vermiştir. Haklar İntra veya Extra Muros dolayı ile bahşedilmiştir, asıl prensip *Salus Rei Publicae Suprema Lex* idi (10).

Sitenin dışındaki insanlar yabancısıdır, bunlar «barbar» ve düşman addolunur. Her site muhtardır ve her prens siteler zararına egemenliğini teşmîle çalışır. Bu bencillik karşısındadır ki filozoflar insanlık vahdetinin lüzumunu hissetmişler ve *Civitas Maxima*'ya temasda bulunmuşlardır. Öyle bir cemiyet ki insanlar bunun üyeleri olacak ve sistem kardeşlik ve eşitlik hisleri üzerine bina edilecekti (11).

## 2 — İslâmiyetde İnsan Hakları (12).

İslâmiyetde İnsan Hakları Allah'ın imtiyazlarındandır. Çünkü her türlü iktidar neticede ona aitti. Nazariyeye göre Allah, İslâm Devletinin bilvasıta reisidir. Hazreti Muhammed ve onun halefleri Allahın yeryüzündeki vekillerinden başka birşey değildir. Medenî Hukuka müteallik kaideler de dahil İslâm dinî akideleri Hazreti Muhammed vasıtası ile Allah tarafından insanlara bildirilmiştir. Bu kaideler Kur'anda yazılıdır. Filhakika Kur'an İslâm devletinin anayasası ve Haklar Beyannamesidir. Bu Kaideler değiştirilmez. Çünkü hepsi Tanrının emirleridir.

Allah Resulüne «sözlerinin kimse tarafından değiştirilemeyeceğini söyler.» İslâmiyetde İnsan Hakları Özel Haklar ve Amme Hakları ol-

(9) Lauterpacht (H.). *International Law and Human Rights*. Londra 2. bası 1951 s. 83 - 84.

(10) Mateesco. - s. g. e. s. 48

(11) Gramain (Paul). *Les Droits Internationaux de l'Homme*. 1933. s. 39.

(12) Khadduri (Majid). *İslâmiyetde İnsan Hakları* (Çeviren V. Belgül) İnsan Hakları Dergisi. sayı 29 sayfa 15 v. d.

hak üzere iki kısma ayrılır. Özel haklar, cemiyetin bir uzvu olarak telâk ki edilen fertleri ilgilendiren haklardır.

Amme Hakları ise genel olarak islâm camiasını ilgilendiren haklardır. Amme haklarına bu haklara riayetsizliğin tahrik edeceği müeyyidelerin ağırlığı ve onlara riayet halinde husule gelecek olan umumî iyilik dolayısı ile Allahın hakları ismi de verilir.

Özel haklar şunlardır: 1— Şahsî masuniyet hakkı Müslüman olsun olmasın İslâm memleketlerinde yaşayan her ferdin hayatı ve güvenliği hukuktan teminat altına alınmıştır. Bu hakkı ihlâlin cezası ağırdır. 2 — Ferdi şan ve şöhrete hürmet. 3 — Eşitlik. Muhammed, hâdislerinden birinde «Dinî hususlar müstesna, Araplar ile Arap olmayanlar arasında üstünlük aşağılık farkı yoktur demıştır. 4 — Kardeşlik. Allah Resulüne «müminler birbirinin kardeşidirler» demıştır. Bu itibarla müslüman olan herkes müslüman camiasında kardeş muamelesi görmek hakkını haizdir. 5 — Adalet. Kur'anda ve müslüman bilginlerin yazılarında ferdî bir hal olarak Adalet hakkı üzerinde çok durulmuştur. Allah Resulüne âdil olmasını emreder. Halife olmak için önemli vasıflardan biri de âdil olmaktır.

Amme haklarına şunlar dahildir : 1 — İbadet. Buna namaz kılma hakkı, zekat verme hakkı, oruç tutma hakkı, hacca gitme hakkı dahildir.

2 — Devletten suçların cezalandırılmasını isteme hakkı. 3 — Cihat gibi bazı umumî faaliyetlere iştirakden doğan haklar.

Majid Khadduri, İslâm hukuku ilâhi bir sisteme dayandığından ve binnetice bu hukuku ancak Allah vaz'edip değiştirebileceğinden bu hukukun bir parçası olan insan haklarının statik bir halde olduğunu ilâve etmekteydi. İslâm memleketlerinde ve bu arada Türkiyede vukubulan Anayasa değişikliklerine işaret ettikten sonra «insan haklarının bundan sonraki gelişmesi, islâm memleketlerindeki garplılaşıma hareketine bağlı olacaktır... İslâm memleketlerindeki insan hakları, daha liberal hükümet şekillerine ve ananelerine dayanan batı memleketlerindeki insan hakları ile bugün için mukayese edilemez. Bugün için yapılacak şey, insan haklarının ve ferdî haysiyetin himayesi için gerekli bulunan yeni aneneleri geliştirmektedir» demektedir. (13).

(13) Khadduri. - s. g. m. s. 19.

3 — *Hiristiyanlığın tesiri, doktrinin inkısarlığı :*

Hiristiyanlığın insan lehine müdahalesi herne kadar ahlâki sahada kalmışsa da, dinî his'den doğan bazı akideleri ve müesseseleri unutmamak lâzımdır. Onuncu yüzyıl sonunda (Tanrı Barışı) meydana çıkar ve çocukların, ihtiyarların, kadınların dine tahsis edilmiş eşyaların dokunulmazlıklarını isdar eder. On birinci yüzyılda (Tanrı Mütarekesi) senenin bazı devrelerinde muhasamatda bulunulmasını yasak eder. Bu doktrinin ilk çağlar doktrinine nisbetle ileri bir adım teşkil ettiğine şüphe yoktur ancak devletin sınırlarını aşmakla beraber katolik kilisesinin sınırlarına dayanmaktadır.

Her ferd, her medenî memleketde bazı haklara malik telâkki edilecektir. Bu haklar herkes için aynı olan tabii hukuk tarafından hükümdarın keyfi hareketlerine karşı himaye edilecektir. Bu şahsın hiristiyan olması şartı ile.

Doktrin nazariyelerini devletlerarası ve insanî hukuk prensipleri haline sokmaktan acizdi, bir hiristiyan devletler hukuku yaratmamaktadır. Kilisenin herşeyden önce talep ettiği husus hiristiyan olunması idi, haklar sadece hiristiyanlara tanınıyor ancak onlar için kaideler isdar ediliyor ve bir teşkilât tesis olunuyordu (14).

Onaltıncı ve onyedinci yüzyıl müellifleri devletleri ve onların hükümdarlarını devletler hukukunun münhasır sükeleri olarak telâkki etmemişlerdir. Kullandıkları lisan pek sarîh olmamakla beraber tasavvur ettikleri bugünkü cemiyet şahısların meydana getirdiği bir cemiyet idi. Fert yalnız devletin vatandaşları değil *Civitas maxima*'nın da üyesi idi. Bu insanlık sadece Romalı vatandaşlara değil fakat Romada ikametlerine müsaade edilen veya Roma ile ticarî münasebetlerde bulunan yabancılara da tatbik edilmekte idiler. Bu hukuk nazari bakımından *jus naturalé*'ye bağlı idi ve *jus divinum* ile olan münasebeti dolayısı ile hükümdarları dahi bağlayıcı bir mahiyeti haizdi. Hükümdar resmî sıfatı ile veya âdi bir şahıs olarak tebaları ile birlikte *civitas maxima*'nın bir üyesi idi ve onun kanununa riayete mecburdu (15). Müttehid bir populus fikri 1603 de Johannes Althusius tarafından *Politica methodice digesta* adlı ese-

(14) Gramain (Paul). s. g. e. s. 57, 58.

(15) Gorbett (P. E.). Law and Society in the Relations of States. New - York. 1951. s. 53 - 54.

rinde sarahatla izah edilmiştir. Grotius'e gelince onun fikrine göre hukuk (ünitesi) ferddir. Ön plânda insanlık vardır, devlet ikinci plânda kalmaktadır. Grotius, hukuk kaidelerinin devletlerden ziyade insanların hareketlerine uygulanacağı mütalâasında bulunuyordu. Devletler Hukukunun devletlerarası haklara ait bir doktrin olmaktan ziyade milletlerarası münasebetlerde her insanın takip etmesi gereken bir hareket kaidesi saymakta idi. (16).

Grotius'e göre devlet insanlık camiasının temel unsurlarından biri dahi değildir. Şüphesiz devletlere hukuki şahıslar vasfını tammıştır fakat onun milletlerarası camiayı anlayışı devletler topluluğundan ziyade insanlık camiası fikrini gözetir. Ferdi devletler arası hukukun süjesi olarak bertaraf etmez. (17).

Puffendorf'a göre devletlerarası hukuk bilhassa kavimlerin münasebetlerine tatbik edilen tabii hukuktur. Bu anlayıştan doğan önemli netice şudur: Devlet, devletlerarası hukukun temel unsuru olmuş ve fertler Grotius'ün kendilerine tanımış olduğu imkâna rağmen bu hukukun süjeleri olmak imkânını kaybetmişlerdir. Böylelikle Milletlerarası Camia tamamen değişmiştir. Grotius'ün onu muazzam bir insan topluluğu olarak mütalâa etmesine mukabil Grotius'den sonra gelen müelliflerin ekseriyeti büyük bir cemiyet veya devlet topluluğu olarak ele almışlardır (18).

Christian Wolff, devletleri fertlere benzetmiş ve bundan kendi sisteminin özelliğini teşkil eden çok önemli bir netice çıkarmıştır: Nasıl ki fertler yalnızlık içinde değil cemiyet halinde yaşarlarsa fert - devletler de bir üyesi buldukları daha geniş bir cemiyet içinde birleşmeli ve aralarında işbirliği yapmalıdırlar. Wolff'un bu cemiyeti onun meşhur «*Civitas maxima*» sından başka birşey değildir (19). Vattel'in eseri Wol

ff'dan mülhem olmakla beraber birçok noktalarda onu tamamlar. Profesör Crozat, onun Wolff'dan ayrıldığı noktayı şöyle hülâsa etmektedir.

(16) Alsan (Z. M.). Yeni Devletler Hukuku. Cilt I. s. 211. Crozat (Ch.) - Devletler Umumi Hukuku. cilt I. s. 236 v. d. Reeves (Jess S.). La Communauté Internationale. (Recueil des Cours. cilt 3. s. 21 - 22.

(17) Bizim «Egemenlik Kavramı ve Devletlerarası Hukuk» adlı kitabımız s. 17

(18) Bizim s. g. e. s. 18

(19) Bizim s. g. e. s. 19



(20). «Vattel) *Civitas gentium maxima* üzerinde ısrar edecek yerde buna bir fiksiyon nazarı ile bakıyor ve devletlerin mutlak telâkki edilen hâkimiyetleri mefhumu ile tezat halinde olması yüzünden reddediyordu. Hâkimiyet mefhumuna bağlı kalarak devlete çok önemli bir rol izafe ediyordu. Devletlerin ana haklarına (istiklâl, müsavat, ticaret hakları gibi) hususu ile varlığı koruma hakkına birinci plânda yer verilmiştir. Devleti, tabii hukukun icap ettirdiği şeyler hakkında, mutlak hâkim vaziyetine koyuyor, bununla sistemin içine tabii ve mücerret hukukun üstünlüğünü tahrik eden bir prensibi devletin hemen hemen mutlak hâkimiyeti prensibini sokuyordu.»

Röform ile dinî birlik yıkılmış modern devletlerin meydana çıkması mukaddes İmparatorluğu zâfa uğratmıştı. Devlet malik olduğu egemenliğe sıkı sıkı sarılmış ve herhangi bir milletlerarası teşkilâtın kurulmasına mâni olmuştur. Makyavelizm milletler arasında tesanüdün kurulmasına ve devletler hukuku fikrine müsait değildi.

Mamafih orta Avrupa devletlerini bir araya toplayan vahdet düşüncesi zâfa uğramakla beraber eski *Civitas Maxima* düşüncesi doktrin de tabii hukuk nazariyesi ile birlikte zamanımıza kadar sürüp gelmiştir (21).

Bu nazariye insanlığı mütecanis bir bütün tek ve büyük bir hukuk camiası olarak telâkki etmektedir. Bu geniş cemiyetin üyesi olan her insan tabii, devredilemez hak ve vazifelere sahiptir. İnsan bu hak ve vazifelere yalnız kendi öz devletine ve vatandaşlarına karşı değil yabancı devletlere ve tebalarına karşı da maliktir: İnsanı muamele görme hakkı, vicdan ve din hürriyeti, .....ikametkâh değiştirmek hakkı gibi. (22).

4 — «Hak Demeçleri Devri» nin açılması :

Tabii hukuk telâkkisinin gittikçe gelişmesi on sekizinci yüzyıl niyetlerinde tesirini açık ve müsbet bir şekilde göstermiştir (23).

(20) Crozat. s. g. e. cilt. I. s. 254. (E. Çelik tercümesi).

(21) Gramain. - s. g. e. s. 62.

(22) Gramain. - s. g. e. s. 62.

(23) Alsan (Z. M.). - s. g. e. s. 209.

İnsan haklarının hukukî tekniğinin de bu yüzyıl sonunda Amerikan ve Fransız ihtilâlleri ile yeni kamu hukuku formülleri hazırlanması ile doğmuş olduğu söylenebilir. (24).

Daha evvel İngilterede yayınlanmış olan 1215 tarihli Büyük Şart ile 1689 tarihli Haklar Demeci gerek İngiliz ve gerekse Amerikan hürriyetlerine çok büyük tesirler yapmış olmakla beraber bugünkü modern Anayasa prensiplerini ihtiva etmiyorlardı. (25).

Amerikan Bağımsızlık Demeci ve bilhassa Amerikan Devletlerinin Hakları ihtiva eden Demeçleri ve bu arada Virginia Haklar Demeci Fransız konsepsiyonuna tesir icra etmiş, Fransanın ki de Avrupa ve Lâtin Amerika görüşlerine nüfuz icra eylemiştir.

Virginia Demeci, Amerikan ihtilâli sırasında neşredilen demeçlerin en meşhuru ve Amerikan ihtilâli prensiplerini en iyi belirtenidir.

Virginia Demeci 1776 dan itibaren devlet olarak teşkilatlanmaya başlayan diğer İngiliz sömürgelerine örnek olduğu gibi bu Demecte yazılı Anayasa prensipleri daha sonra ilân edilen 4 Temmuz 1776 Bağımsızlık Demecine de alınmıştır.

On üç sene sonra İnsan ve Vatandaş Hakları Demecini hazırlayan Fransızlar da Virginia İnsan Hakları Demecinden geniş surette mülhem olmuşlardır. (26). Fransada İnsan haklarının korunması yolunda siyasî bir cereyan o tarihlerde kuvvetle mevcut olduğundan ve Fransız dilinin aydınlar nezdindeki tesiri dolayısı ile dünyanın insan haklarını öğrenmesi Fransız demeçleri sayesinde olmuştur.

1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Demeci modern siyaset ve Anayasa tarihinde kabul, taklid ve takip olunan «klâsik» misâli teşkil etmektedir. (27). Böyle bir demec yayınlanmasına taraftar olanların başında

(24) Mirkine - Guetzevitch. - s. g. m. s. 40

(25) Miras (Talat). - Virginia İnsan Hakları Demeci. «İnsan Hakları» Dergisi sayı 4 s. 11.

(26) Miras (Talat) s. g. m. s. 11.

(27) Mirkine - Guetzevitch, s. g. m. s. 50. M. de la Bigne de Villeneuve, İnsan Haklarını Fransız İhtilâlinin keşfetmemiş olduğunu bunların birçoklarının önceden ezcümle katolik din adamları tarafından kuvvetle müdafaa edilmiş haklar olduklarını söylemektedir. (Traité Général de l'Etat. 1920. s. 510, 511).

La Fayette vardı. Paris seçmenlerinin isteklerini belirten «cahier» lerde bir insan hakları demeci yayınlanması arzu ediliyordu. Millî Mecliste de çoğunluk bir demec hazırlanması lehinde idi. Çoğunluğa rağmen, haklar demeci yayınlama meselesinin Meclisteki müzakeresi ümid edildiğinden uzun sürmüş ve çetin olmuştur. Nihayet Meclis 4 Ağustos 1789 da Feodalite rejiminin imtiyazlarını ilga etmeden birkaç saat önce, Anayasadan evvel bir insan hakları demecinin hazırlanmasına karar verdi. 18 Ağustos celsesinde çetin ve uzun süren münakaşalardan sonra Meclis büroları umumî heyetde müzakerelere esas olmak üzere birer tasarı hazırlamağa dâvet edildiler. Bunlardan altıncı büronun hazırladığı proje müzakereye esas tutuldu. 20 - 26 Ağustos arasında cereyan eden müzakereler neticesinde demece daha güzel bir şekil vermek mümkün oldu. Daha evvel yalnız küçük gruplar halinde çalışırken mükemmel tarifler bulamayan 1200 mebus umumî bir müzakerenin gürültüleri içinde «hakikî, kısa ve asil formülleri» bulmak gibi umulmayan bir muvaffakiyete erişmişlerdir. Bir ihtimale göre Mirabeau'nun yazdığı önsöz biraz değiştirilerek kabul edildi. Kralın 3 Ekim de kabul ve 3 Kasımda isdar ettiği demec 1791 Anayasasının başına aynen kondu (28). Demecin en az kendi kadar önemli olan Dibacesi şudur :

«Fransız milletinin millî Meclis halinde toplanan temsilcileri, insan hakları hakkında bilgisizliğin, unutkanlığın veya bu hakların küçümsenmesinin umumun uğradığı felâketlerin ve hükümetlerin bozukluğunun yegâne sebeplerini teşkil ettiğini göz önünde tutarak insanın tabii devir ve ferağ olunmaz ve mukaddes haklarını mutaktan bir beyanname ile ilân etmeğe karar vermişlerdir, ta ki bu beyanname içtimaî heyet üyelerinin daima önlerinde bulunarak onlara mütemediyen haklarını ve vazifelerini hatırlatsın, ta ki yaşama ve yürütme erk'lerinin tasarrufları her an her siyasî müessesenin gayesi ile mukayese olunarak daha ziyade hürmet görsün, ta ki, vatandaşların bundan böyle sade ve münakaşa kabul etmez prensiplere dayanacak dilekleri daima anayasanın muhafazasına ve herkesin saadetinin devamına yarasın. Bundan ötürü, Millî Meclis Tanrı'nın karşısında ve ona sığınarak insan ve vatandaşın şu haklarını kabul ve ilân eder (29).

(28) Miras (Talat). İnsan ve Vatandaş Hakları Demeci. «İnsan Hakları» Dergisi, sayı 9. Eylül 1947. s. 16, 17.

(29) Demecin tercümesi için bak: Poroy (N.). İnsan Hakları Beyannameleri. «İnsan Hakları» Dergisi, Sayı 7 s. 11 v. d. Üçok (Çoşkun). - Siyasî Tarih Dersleri, s. 100 v. d.

Demec 17 maddeden ibarettir. İkinci ve dördüncü maddelerde umumî prensipler konulmuş, yedinci sekizinci ve dokuzuncu maddelerle fertlere cezai hususlarda teminat gösterilmiştir. Onuncu ve onbirinci maddeler fikir hürriyetinden, onyedinci madde mülkiyet hakkından bahsedir. Eşitlik prensibi ve tatbikatı birinci, altıncı ve onüçüncü maddelerdedir. Millî egemenlik prensibi Demecin üçüncü maddesinde açıkça ifade edilmiştir.

1789 Demecinde yalnız şahıs hürriyetinden, fikir hürriyetinden, yazı ve basın hürriyetinden bahsedilmiştir. Ne mesken hürriyetinden ne eğitim hürriyetinden ne ticaret ve sanat hürriyetinden ve ne de çalışma hürriyetinden bahsedilmiş değildir. Vicdan hürriyetinden bahseden 10 uncu maddede çok müphemdir. Burada sadece kimsenin dinî düşüncelerinden dolayı tedirgin edilemeyeceği söylenmiştir. (30).

1793 de ilân edilen ikinci İnsan Hakları Demeci modern tarihte ilk defa olarak sosyal hakları tesbit etmekte idi. (31). Robespierre tarafından 24 Nisan 1793 de Konvansiyona sunulan tasarı iş bulmadan, fakirlere yardımdan, eğitim hakkından bahsetmekte idi. Konvansiyon Robespierre tasarısını kabul etmemekle beraber 1793 Demeci bazı sosyal hakları ihtiva etmekte idi. Ezcümle 21. inci madde kamu yardımının mukaddes bir borç teşkil ettiğini cemiyetin bedbaht vatandaşlara iş temin etmek ve çalışmayacak durumda olanlara yardımda bulunması gerektiğini; 22 inci madde ise eğitimin herkes için bir ihtiyaç olduğunu cemiyetin bunu bütün vatandaşlara sağlaması gerektiğini yazmakta idi.

1848 Fransız Anayasası Konvansiyonun içtimaî sahadaki eserini devam ettirmiştir. (32).

##### 5 — Yirminci Yüzyılda Durum :

On dokuzuncu yüzyılda Amerikan ve Fransız ihtilâllerinden miras kalan kaideler anayasa sahasına hâkim olmakta devam etmişlerdir. Ancak 20 inci yüzyıldadır ki yeni tarihî faktörlerin tesiri altında kalınarak ana yasalara yeni bir (Technique Sociale) ithal edilmiş kamu hukukunda sosyal hürriyetler ifade edilmeye başlanmıştır. 1914 - 18 harbi Avrupada ta-

(30) Miras (Talat). s. g. m. 18 ve 19.

(31) Mirkine - Guetzevitch. s. g. m. s. 50.

(32) İbid. s. 51.

mamen yeni siyasî ve sosyal durumlar tevlid etmiş ve 1918 den sonra isdar olunan Avrupa Anayasaları bu tahavvülleri aksettirmekte bulunmuştur. (33). Bu anayasalar bilhassa İnsan Hakları bakımından yeniliği haizdirler. Yeni sosyal haklar tanınmış, devletin yeni müsbet vecibeleri meydana çıkmıştır. Demeclerdeki klâsik tipteki bazı haklar tahdide uğramıştır. Bu tahdit önce mülkiyet hakkını ilgilendirmektedir. Mülkiyet bazı demeclerde bir (fonction sociale) olarak telâkki olunmaya başlanmıştır. (34). 1918 den sonra isdar edilen anayasalar çalışmanın, aile münasebetlerini çocuklar ile veliler arasındaki münasebetleri aile ve evlilik prensiplerini düzenlemeye çalışmışlardır. Devlet ferdin hukukî bağımsızlığını tanımakla iktifa etmemekte ferdin sosyal bağımsızlığını sağlyacak asgarî hukukî şartları temine de gayret etmektedir. (35).

İnsan Haklarının korunması bakımından Milletler Cemiyetinin muvaffak olduğu söylenemez. «Cemiyet kurucuları, ananevî anlayışlara ve eski diplomasi hatalarına düşmüşlerdir. Bunlar devletlerin mutlak, dokunulmaz hâkimiyetlerine, yani milletlerarası adına lâyük her türlü teşkilât ile doğrudan doğruya uyaşamayan selâhiyetlerine inanıyorlardı.

Wilson, Cemiyetin, insan haklarının himayesi ile de uğrasacağını hissediyordu. Bir metin hazırladı. Fakat o, sadece dınserbestliğini düşüneyordu. Bu suretle âza devletlerin tâbilerine dın hürriyeti garanti edilmiş oluyordu (36).

Mısak'ın 23 üncü maddesinde (37) ve Versailles Andlaşmasının Milletlerarası İş Teşkilâtını ilgilendiren 13 üncü bölümünde genel bir insan-

(33) Lauterpacht (H.), s. g. e. s. 80 v. d. ve Mirkine - Guetzevitch s. 51 v. d.

(34) Mirkine - Guetzevitch. s. g. m. s. 52.

(35) İbid. - s. 53

(36) Brunet (René). - La Garantie Internationale des Droits de l'Homme. Cenevre 1947. Bu kitabın Doçent Bahri Savcı tarafından tahlili. Bk. S. Bilgiler Fakültesi Dergisi cilt VI. sayı 1 - 4. s. 387.

(37) Madde şöyledir: (a) fırkası: Milletler Cemiyeti üyeleri, halen mevcut veya sonradan akdedilecek Milletlerarası sözleşmelerin hükümlerine uygun olmak ve bunlar mahfuz tutulmak üzere: (a) kendi ülkelerinde ve ticarî ve sanayi münasebetlerinde bulunduıkları diğer bütün memleketlerde erkek kadın ve çocuğa âdilâne ve insanî iş şartları temine ve bu şartları devam ettirmeğe ve bu gayeye erişmek üzere lüzumlu Milletlerarası teşkilâtı kurmaya ve idame ettirmeğe çalışacaklardır.»

lık hukukunun mevcut olduğu iddia edilmişse de bu husustaki faaliyetlerin hep siyasî mahiyette olması ve siyasî metodlarla halledilmeleri gerektiğinin ileri sürülmesi Milletler Cemiyetinin bu sahada başarı kazanmasına mâni ilmiştir. (38).

Milletler Cemiyeti faaliyetde bulunduğu müddetçe Misak'ın boşluklarını doldurmak ve insan haklarının korunması yönündeki faaliyetini arttırmak için birçok teşebbüslerde bulunulmuştur. Bazı memleketlerde teessüs eden ve etrafa yayılmaya başlayan totaliter rejimler insanı ve haklarını gittikçe daha fazla bir şekilde hakir görmekte idiler. Bu sebeple 1933 de Almanyada nasyonal - sosyalist rejiminin teessüs etmesi üzerine bazı devletlerin delegeleri Milletler Cemiyetinin XV inci Asamblesinin kürsüsünden insan haklarının milletlerarası sahada himaye edilmesinin kaza müeyyidesi olmasını teklif ettiler.

Bu teklifler ve azınlıklara ait rejimin teşmiline taalfük eden teşebbüsler hep akamete uğramıştır ve bazı müelliflerin iddiasına göre sayet Milletler Cemiyeti ortadan kalkmış ise bu insan haklarını sağlamadığı içindir. (39).

Milletler Cemiyetinin bu başarısızlığı yanibaşında bazı ilmi teşekküller yayınladıkları dilekler ve demeçler ile ferdin milletlerarası sahadaki mevkiini kuvvetlendirme yönünde gayretler sarfetmişlerdir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1 — Milletlerarası Hukuk Birliğinin 11 Kasım 1919 da tasvib etmiş olduğu «Milletlerin Hak ve Vazifeleri Demeci Tasarısı» nın 6 ncı maddesinde şöyle bir hüküm mevcuttur: «Devletler gerek vazifelerinin ifasında gerekse haklarının istimalinde birbirleri ile tesanüt halinde olarak medeniyetin terakkisi yolu ile insanlığın saadetini tahakkuk ettirmek fikrinden ilham alacaklardır.» (40).

(38) Tchirkovitch (S.). - La Déclaration Universelle des Droits de l'Homme. Rev. Gén. de D. İ. P. 1949 No. 3 - 4 s. 361 v. d.

(39) Tchirkovitch. s. g. m. s. 362. Birinci Cihan savaşından sonra İnsan Hakları konusundaki gayretler Mélanges Scelle. 1950 cilt 1. s. 67 v. d.

(40) Tasarının tam metni için Bk: Le Fur et Chklaver. - Recueil des Textes de D. İ. P. 1934 sec. é. d. s. 89 v. d.

2 — Devletler Hukuku Enstitüsü 1921 de Roma'daki toplantısında 1916 da Amerikan Devletler Hukuku Enstitüsü tarafından tesbit olunan Milletlerin Hakları ve Vazifeleri Demecini müzakere ederken raportör bulunan Prof. La Pradelle yeni bir tasarı teklif etmiştir. Bu tasarıda devletlerin sadece diğer devletlere karşı değil fakat insanlara karşı da vazifeleri vardır» deniliyordu. Bu tasarının bütünü insan haklarının himayesi prensibinin çihanşümulüğüne istinad etmekte idi. Tasarı da «Devlet, ferde tam gelişmesini sağladığı nisbette bir kıymet ifade eder» denmekte idi. (41).

3 — Milletlerarası Diplomatik Akademi 8 Kasım 1928 de şöyle bir dilek öne sürdü: «Milletlerarası Diplomatik Akademi:

1919 da ve 1920 de belli başlı müttefik ve müşarik devletler tarafından akdolunan azınlık andlaşmalarının muayyen bazı devletleri insan ve vatandaş haklarına hürmete mecbur ettiğini; insan ve vatandaş dününün andlaşmalrd ifdesini bulan milletlerarası himayesinin çağdaş dünyanın hukuk hissine cevap verdiğini; bunun neticesinde insan ve vatandaş haklarının teşmilinin şayanı arzu olduğunu; bugünkü günde bu hakların «Bir devletin bütün sakinlerinin hayat ve hürriyetlerinin tam ve bütün bir şekilde himaye edilmesine hakları vardır; bir devletin bütün vatandaşları kanun önünde eşittirler ve ırk, dil veya din farkı olmaksızın aynı medenî ve siyasî haklardan müstefit olurlar» suretinde tesbit edilebileceğini göz önünde tutarak mezkûr hakların korunmasını ve onlara hürmeti sağlamak üzere Milletler Cemiyetinin himayesinde dünyaya şâmil bir sözleşme akdi dileğinde bulunur.» (42).

4. — Devletler Hukuku Enstitüsü İnsan Haklarını daima gündeminde tutmuştur. İnsan, vatandaş ve azınlıkların milletlerarası himayesi hususunda çalışmalarda bulunması için üyeleri arasında bir komisyon teşkil etmiştir. Bu çalışmalar semere vermiş ve Enstitü New York toplantısında 12 Ekim 1929'da *İnsanın Milletlerarası Hakları Demeci*'ni kabul etmiştir.

Birleşmiş Milletlerin 1948'de kabul edilen ve ilerde inceliyeceğimiz Evrensel Demecinden önce yayınlanmış en önemli vesikayı teşkil eden bu Demecin metni şudur : (43).

(41) Le Fur. - s. g. e. s. 90, 91.

(42) Metin için Bk: Gramain, s. g. e.

(43) Metin için Bk: Revue de Droit International cilt V. S. 9 v. d.

## Devletler Hukuku Enstitüsü :

Medenî âlemin hukukî ve vicdanının ferde her türlü devlet müdahalesinden âri hakların tanınmasını talep ettiğini; anayasaların bir çoğunda ve ezcümle XVIII. yüzyıl sonu Amerikan ve Fransız anayasalarında yazılı olan hakların sadece vatandaş için değil fakat insan için de isdar edilmiş olduğunu; Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının XIV'üncü Değişikliğinin «hiçbir devlet herhangi bir şahsı hayatından, hürriyetinden ve mülkiyetinden kanunî yollara müracaat etmeden mahrum kılmayacaktır ve kanunların eşit himayesini kazaî sahada hiçbir şahısdan esirgemiyecektir» hükmünü koymuş olduğunu; Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesinin bu değişikliğin Birleşik Devletlerin teşriî hayatında «ırk, renk veya milliyet farkı gözetilmeksizin her şahsa tatbik edileceğine ve kanunların eşit himayesinin eşit kanunlar himayesinin bir teminatı olduğuna» ittifakla karar verdiğini; diğer taraftan muayyen bazı andlaşmaların insan haklarının tanınmasına hükmettiklerini, insan haklarının milletlerarası sahada tanınmasının bütün dünyaya teşmil etmek gerektiğini gözönünde tutarak şu hususları ilân eder :

## Birinci M a d d e :

Her ferde hayat, hürriyet ve mülkiyet eşit hakkını tanımak ve bu hakkın milliyet, cins, ırk, dil veya din farkı gözetmeksizin kendi arazisi üzerinde herkese tam ve bütün himayesini sağlamak her devletin vazifesidir.

## M a d d e : 2

Kamu nizamına ve âdaba uygun olmak şartı ile her nevi iman, din veya inancını âleni veya özel surette serbestçe açığa vurma hususunda her ferde eşit hak tanımak her devletin vazifesidir.

## M a d d e : 3

Segeceği dili ve bu dilin eğitimini serbestçe görme hususunda her ferde eşit hak tanımak her devletin vazifesidir.

## M a d d e : 4

Cins, ırk, dil, milliyet veya din farklarından çıkartılacak hiçbir sebep devletlere, tebalarından hiçbirini özel veya kamu haklarından ezcümle kamu eğitimi müesseselerine kabul ve iktisadî faaliyetler, meslek ve sanayilerde faaliyetde bulunma haklarından mahrum kılmak yetkisini bahşetmez.



M a d d e : 5

Derpiş olunan eşitlik itibarı değil fiilî olacaktır.

Bu eşitlik her nevi doğrudan doğruya ve dolayısıyla fark gözetmeyi reddeder.

M a d d e : 6

Hiçbir devletin, kendi umumî mevzuatından çıkarılacak sebepler dışında, cins, ırk, dil veya din mülâhazaları ile önceki maddelerde derpiş olunan garantilerden mahrum kılamayacağı şahısları tebalıktan iskat etmek hakkı olmayacaktır.

#### 6. *Ferdin Devletler Hukukunda Süjeliği Meselesi :*

Bu mesele devletler hukukunun en fazla incelenmiş ve hâlâda incelenmekte olan konularından birini teşkil etmektedir. Biz umumî hatlarını tesbit etmekle iktifa edeceğiz (44).

Fertlerin devletlerarası hukukun süjesi olup olmadıkları, pozitif hukukça tanınmış ve devletlere karşı dermeyeran edebilecekleri haklara malik olup olmadıkları, devletler hukuku kaidelerine tâbi bir mes'uliyete sahip ve milletlerarası hukukî münasebetlerde rol oynama kapasitesini haiz olup olmadıkları meselesi müellifleri ciddi bir şekilde 19'uncu yüzyılın sonundan itibaren meşgul etmeğe başlamıştır (45).

Doktrindeki durum şöyledir: Hukukî ikiciliğe taraftar olan müellifler ferdin devletler hukuku münasebetlerine iştirakine imkânsız nazarı ile bakmaktadırlar. Bunlara göre devletler hukuku kaideleri devletlerara-

(44) Bu konuda klâsik kitapların başında Nicolas Politis'in «Les Nouvelles Tendances du D. I.» adlı eseri vardır. Kitabın ferdin durumuna ait olan kısmı tarafımızdan tercüme edilmiştir. (Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt III. 1946, Sayı 1. s. 199 v. d.) Diğer önemli bir etüd'de: J. Spiropoulos. L'individu et le D. I. (Recueil des Cours) 1929 Georges Scelle'in şerefine yayınlanan iki ciltlik (La Technique et les Principes du Droit Public) adlı eserde (1950) bu konu ile ilgili dört makale mevcuttur. (Cassin, Bourquin, Reuter, De Soto tarafından yazılmış). Bunlardan Bourquin'in (L'Humanisation du Droit des Gens) adlı makalesi tarafımızdan çevrilmiştir. (Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt VIII. sayı 3 - 4. 1951. s. 122 v.d.

Konu ile ilgili etraflı bibliografik malûmat vermemize etüd'ün kadrosu müsait değildir. Georges Scelle'in Précis de Droit des Gens I inci kısım 1932 s. 27 v. d. Bk.

(45) Challine (M. P.) Le D. I. P. dans la Jurisprudence Française. 1934. s. 154.

sında vukubulan irade anlaşmaları ile tesbit edildiğinden ancak bu devletlere vecibeler yükleyebilir veya haklar tanıyabilirler.

Hernekadar bu kaidelerin gayesi fertlere bazı haklar sağlamak veya onlara bazı vecibeler yüklemek olabilirse de bu gayeye ancak karşı karşıya bulunan iç hukuklar dolayısı ile erişilir. Herhalde vücut bulan hak veya vecibe milletlerarası nizama ait değil iç nizamı ilgilendiren bir hak veya vecibedir (46).

Redslob şu mütalâaları ileri sürüyor : (47). Devletler hukukunun devletler arasındaki münasebetleri düzenlediğini söylemek sadece devletleri partöner olarak kabul ettiğini teyid etmektir. Onun tesbit ettiği görev ve yetkilerin muhatabı yalnız devletler olabilirler. Binaenaleyh sair neviden topluluklar ve ferdî şahıslar devletler hukukunun süjesi olamazlar. Yine bunun neticesi olarak devletin iç organları, idareciler, yargıçlar devletler hukuku bir kanun ile ithal edildiği nisbette tatbik edileceklerdir. Bu tahdid önceden tasarlanan bir doktrinin (postula) sı değildir, tarihe istinad eder. Devletler hukukunun yüzyıllar boyunca edindiği ve halen muhafaza etmekte bulunduğu bünyesinden neşet eder. Burada ampirik bir mûta mevcuttur.»

Birci (yahut objektif yahut tesanütçü) mektep bunun tam aksi bir görüşe sahiptir. Solidarist mektebe göre hukukun fertlerden başka süjeleri olamaz. Bu prensip kabul edilince devletler hukuku kaideleri bilhassa devlet cemiyetlerinin *idarecilerine* tatbik edilecektir, fakat bu kaideler bazı idare edilenlerin veya bazı idare edilenler kategorisinin özel menfaatlerini ilgilendirdikleri takdirde bunlar da doğrudan doğruya muhatab olarak telâkki edileceklerdir.

Nicolas Politis'e göre : «Bugünün büyük sosyal hâdisesi insanlar arasındaki münasebetlerde rastlanan tesanüttür. Bu tesanüt, nüfuzunu iç kamu hukukundan devletlerarası sahaya intikal ettiren bir doktrine ilham kaynağı olmuştur. Devlet artık tam bir mücerret fikirden başka birşey addedilmemektedir. Her topluluk gibi devlet de bizatihi bir gaye

(46) L'Huillier (Jean) Elements de D. I. P. 1950. s. 88 ve: Cavaré (L.) Le D. I. P. Positif. cilt 1. 1951 s. 414 v. d. Mateesco (N). s. g. e. s. 52, 53.

(47) Redslob (R.). Traité de Droit des Gens. 1950. s. 70, 71.

değil fakat kendisine vücut veren insanlar arasındaki münasebetlerin basit bir tezahüründen ibarettir.

Şen'iyet fertler arasında idare edilenler ve idare edenler mevcut olduğunu meydana koyuyor. Kıymet arzeden sırf bunların şahıslarıdır. sayet devletler sırf mevhumelerden ibaret iseler bunların birleşmeleri ile meydana gelen topluluk daha büyük bir tecerrüt ifade ediyor demektir. Bu topluluk iç sosyetenin malik olduğu «insanî bünye» den başkasına sahip olmaz. Bu topluluk milletler halinde toplanmış fertlerden teşekkül etmiştir. Bundan devletlerarası hukukun değişik millî topluluklara ait insanlar arasındaki münasebetleri tanzim eden kaidelerin bütünü olduğu neticesi çıkar» (48).

Aynı müellif şu neticeye varmaktadır : «İnsan, doktrinin bir kısmının ferde devletlerarası hukuk (süjesi) sıfatını tanımaktaki, tatbikatın bir kısmının ona adalet önüne çıkmak yetkisini vermekteki gayretlerini müşahade ettikçe bugünkü günde devletlerarası hukukun bir değişme devresinde bulunduğu neticesine varıyor; bu hukuk sırf devletlerin hukuku değilse de tam mânası ile fertlerin hukuku da değildir..... cihanşümül cemiyet teşekkül ettikçe istisnaî olarak dünya çapında olan münasebetler meydana çıkmaktadır. Bunlar değişik memleketlerin fertleri arasında doğrudan doğruya vukubulurlar. Halen istisna teşkil eden bir gün kaide olacaktır. O güne kadar yeni devletler hukuku anlamı eski devletler hukuku fikri ile ihtilâf halinde bulunacak fakat tedricen bu hukukun yerini almak temayülü yeni düşünceye gittikçe daha bariz bir şekilde hâkim olacaktır (49)».

Genel hatlarını modern temsilcilerinin sözleri ile belirttiğimiz bu iki mektebin görüşlerini Maurice Bourquin bahsini ettiğimiz yazısında (50) veciz bir şekilde aksettirmekte ve orta bir yol bulmaya çalışmaktadır. Meseleye kuş bakışı bir nazar atmamızı mümkün kılacak bu çalışmasında değerli bilgin gerek klâsik mektebin gerekse Duguit mektebinin iddialarını aşırı bulmaktadır.

(48) Politis (N.). Devletlerarası nizamda ferdin mevkiî. (Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt III. 1946. Sayı 1. s. 207, 208.

(49) Politis. s. g. m. s. 213.

(50) Bourquin (M.) Devletlerarası hukukun insanileştirilmesi. (Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt VIII. Sayı 3 -4. 1951. s. 122 v. d.

Bourquin, klâsik mektebin temel (postula) sına göre devletler hukukunun teknik inşasının sadece devletlerarası münasebetler tesis ettiğini başka deyimlerle devletlerin bu hukukun yegâne (süjeleri) olduklarını (olmaya mecbur bulduklarını) müşahede ettikten sonra bu (postula) nın Duguit ve şâkirtleri tarafından radikal bir şekilde reddolunduğunu söylemektedir (51). Bourquin'e göre : «Leon Duguit gibi Georges Scelle'de devletin hukukî şahsiyetine hücum etmektedir. Onun nazârında bu şahsiyet hukukun inşasını bozan ve binaenaleyh kesin bir şekilde reddolunması gereken bir (mythe)den başka birşey değildir. Scelle hukukun süjelerinin fertler olduğunu ve fertlerden başkası olamayacağını söylemektedir. Devlet şahsiyetinin, devleti tamamen tahrif eden ve onu tehlikeli kılabilen olan ananevi kavramına karşı bu isyan hareketini bir dereceye kadar anlıyorum. Fertler dışında idare edenlerle idare edilenler arasında gerekli bir «bizatihi devlet» bir «hükmi şahsın» mevcut olamayacağı ifadesinde bulunulsun, bununla da mutabıkım, fakat devletin hukukî şahsiyetini izah için bu hayali inşaya hiç de lüzum yoktur. Devleti bir hukuk süjesi olarak mütalâa etmek idarecilerin *quâlitè* *qua* ifa ettikleri hareketlerin ferdî değil kollektif tesirleri olduğu yolundaki inkâr kabul etmiyecek derecede önemli bir hukukî hâdiseyi elverişli bir formül ile ifade etmek demektir; bu fiillerin fizik müsebbibi bir ferü ise onların hukukî tesiri ferdi aşar ve bütün millete şâmil olur..... Hukuk tekniği meselesinde hükmi şahsiyet mefhumunun pek ustalıklı ve pek faydalı bir buluş olduğunu itiraf ederim.

Duguit mektebinin hatası devletlerarası hukukun klâsik mektebinin hatasına müşabih değil midir? Her ikisinde de teknik inşa ile sosyal realite arasında muayyen bir kargaşalık yok mudur?

Klâsik mektep hukukun teknik inşasından hareket ederek ondan sosyal realitenin yanlış bir kavramını istihraç eder.

Duguit mektebi aksine sosyal realiteden hareket ederek hukuk tekniğini bu realite üzerine uygulamaya çalışır. Fakat teknik, hakikatın üzerine aksedeceği bir ayna değildir. Teknik bazı gayelere erişilmesini temin eden birvasıttır. Biri sosyal realiteye istinad eden diğeri ise ayrı ve binaenaleyh sun'î yollar takip etmekle beraber arzu edilen gayeye daha kolaylıkla veya daha emniyetle ulaştıran teknik usulden ikincisi seçilmek icabeder.» Netice olarak Bourquin fizik bakımından şahıs - devlet

(51) Bourquin. s. g. m. s. 134 ve 135.

bulunmadığı itirazı bana uygunsuz gözükmektedir» demektedir (Bourquin s. g. m. Türkçe terc. s. 135, 136).

Ferdin devletler hukukundaki durumu ile ilgili olan ve bu hukukun (süjeliğini) kazanabilmesi için belki birinci şartı teşkil eden onun milletlerarası mahkemelere müracaat edebilmesine, hükümetini dâva edebilmesine dair olan husus doktrinin yanbaşıında tetkik olunması gereken bir hususudur. Fertlerin milletlerarası yargıçlar huzurunda dâva açabilmeleri hususu istisnaen üç halde kabul edilmiştir ve iki halde tatbikat vukubulmuştur (52).

1. — Milletlerarası Ganaim Mahkemesi :

18 Ekim 1907 tarihii XII inci La Haye Sözleşmesi fertlere açık olacak bir ganaim mahkemesinin tesisini derpiş ediyordu. Sözleşmenin dördüncü ve beşinci maddeleri fertlere doğrudan doğruya bu mahkeme önünde menfaatlerini savunmak hakkını vermişti. Mahkeme ferdin talebini onun tebası bulunduğu memleket tarafından akdedilmiş andlaşmalara, devletlerarası hukuk kaidelerine veya hukuk ve nasafetin genel prensiplerine istinad ederek takdir edecekti.

XII inci La Haye Sözleşmesi kâfi adette devlet tarafından tasdik olunmadığı için yürürlüğe girmemiş Milletlerarası Ganaim Mahkemesi de hiçbir zaman teşekkül olunmamıştır.

2. — Orta Amerika Adalet Divanı :

Washington'da 20 Aralık 1907 de akdettikleri bir sözleşme ile Orta Amerikanın beş Cumhuriyeti (Kosta - Rika, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Salvador) aralarında çıkabilecek hernevi uyuşmazlıkları halletmek üzere bir milletlerarası adalet divanı tesis etmişlerdi. Sözleşmenin 2'inci maddesi bir orta Amerika devleti tebalarının âkit hükümetlerden biri aleyhine taleplerinin bu talepler bir andlaşmanın veya bir devletler hukuku kaidesinin ihlâline taallûk ettikleri takdirde Divan tarafından nazarı itibara alınacağını hükmediyordu.

Fertlerin bu milletlerarası kaza organı önüne çıkabilmeleri önceden iç hukuk müracaat yollarını tüketmeleri veya bir ihkakı hakdan imtina muamelesine maruz kalmaları şartına bağlı idi. On sene zarfında Divana ancak beş müracaat vukubuldu. Bunlardan dördü iç hukuk yolları

(52) L'Huilier (J.). s. g. e. s. 92 v. d. Alsan (Z. M.). s. g. e. s. 212 v.d. Politis (N.). s. g. m. s. 210.

nı tüketmemiş olduklarından ve herhangi bir devletler hukuku meselesini ilgilendirmediklerinden beşincisi ise esastan reddolundular. Orta Amerika Adalet Divanı 12 Mart 1918 de lağvedildi (53).

### 3 — Muhtelit Hakem Mahkemeleri:

1914 harbi esnasında muhasım devletler özel menfaatleri haleldar eden birçok iktisadî harp tedbirleri ittihaz ettiler. 1919 barış andlaşmaları iktisadî hükümlerinde bu tedbirlerin husule getirdiği durumları halletmek üzere bir usul tâyin ettiler. Bu hal usulünden doğabilecek ihtilâflar içinde özel kaza mercileri, muhtelit hakem mahkemeleri kuruldu. (Versailles Andlaşmasınının 304 ve 305 inci maddeleri). Bu mahkemeler ilgili hükümetlerin ayrı ayrı tayin ettikleri iki yargıçtan ve uyuşarak seçtikleri bir başkandan kuruluyordu.

Mahkemelerin bakacakları uyuşmazlıklardan bazıları fertler arasındaki uyuşmazlıklardı, bunların normal olarak ilgili devletlerin millî mahkemelerinin yetkisi dahiline girmesi icabederdi (netekim bazı hallerde mahkemelerin yanbaşında bu yetki de mevcuttu.) Bu hallerde şikâyetçiler Milletlerarası hukukî münasebetlere iştirâk etmemekte hususî hukuka taallük eden bir uyuşmazlık hakkında karar vermek üzere bir iç organın yerine bir milletlerarası organ ikame edilmekte idi. Diğer taraftan barış andlaşmaları düşman devletlerinin ittihaz ettikleri istisnâ harp tedbirleri ile mâmeleklerine zarar iras edilmiş müttefik devlet-tebalarına bir tazminat istemek hakkını tanıyordu. Bu konuda bu teballar tarafından öne sürülecek taleplerin tetkik edileceğine ve tazminat miktarının muhtelit hakem mahkemesi tarafından tesbit edileceğini hükmediyorlardı. Fertler böylece doğrudan doğruya milletlerarası bir andlaşma ile yabancı bir devlete karşı bir hak elde etmekte aynı andlaşma ile bu hakkın tahakkukunu milletlerarası bir merci önünde takip etmek yetkisini kazanmakta idiler. (54).

Bazı devletler hukuku yazarları muhtelit hakem mahkemelerinin milletlerarası mahiyeti haiz teşekküller olmadıklarını iddia etmektedirler. Meselâ Redslob şu mülâhazaları öne sürmektedir: (Bu mahkemelerde) fertler devletleri şikâyet ediyorlardı, fakat yargıcın önüne devletler hukukunun kendi şahıslarına tanıdığı sıfatlar dolayısı ile çıkmıyorlardı. Öne sürdükleri maddî hakların bir andlaşmada yazılı bulunmalarını

(53) L'Huillier. s. g. e. s. 92

(54) L'Huillier s. g. e. s. 93

önemi yoktur, bu haklar onlara andlaşma tarafından değil fakat bahis konusu devletlerin isdar ettikleri kanunlar tarafından tanınmıştır.

Yine bu kanunlar sayesinde ki mahkeme tesis edilmiş ve şikâyet-cilerin müracaatları sağlanmıştır. Mahkemenin kendisi devletler hukukunun bir kaza mercii değildir. Bir nehir komisyonuna müşabihdir. Menşei bir andlaşmada idi, bir andlaşma tarafından istenilmişti, devletler onu kurmayı ve ona muayyen yetkiler tanımayı tekeffül etmişlerdi. Fakat mahkemeyi bu devletler yaratmıştır. Filhakika, bu devletler, (mahkemeyi) kendi hükûmetlerinin birbirine muvazi iki tasarrufu ile, birbirine uygun iki kanun ile kurmuşlardır. İnsanı aldatan iki devletin müşterek bir müessesesi olmasından onlar tarafından ortaklaşa kurulmasından ve onlar adına hak tevzi etmesinden doğan milletlerarası görünüşüdür.» (55).

Profesör Alsan mahkemelerin bu mahiyetini tebarüz ettirerek mahkemelerin «iki devlet arasında ortaklaşa kurulmuş olduklarına göre, devletlerarası bir karakter taşıdıkları ve iç hukukdan ziyade devletler hukukuna bağlı oldukları ileri sürülebilir» (56). demektedir.

Biz'de bu görüşe iştirâk etmekteyiz. Muhtelit mahkemeler şu veya bu devletin ajanı değil kendi adlarına müstakilen karar vermekte idiler. Bu sebeple ferdin Devletlerarası münasebetlere doğrudan doğruya iştirâkinde önemli bir merhale teşkil ederler. Mahkemeler 1929 - 30 yıllarda tasfiye edilmişler ve fertler için bir melce olmak vasfını kaybetmişlerdir.

Bu konuda son olarak şunu söylemek istiyoruz. Bugünkü günde devletler hukukunun fert ile dolayısı ile ve müntesibi bulunduğu devlet topluluğu vasıtası ile meşgul olduğu bir hakikattir. Fert, hakkını devletler hukukunun mensubu olduğu devlet kanalı ile öne sürebilir. Milletlerarası Adalet Divanı Statüsününün 34 üncü maddesi sarahati karşısında

(55) Redslob, s. g. e. s. 71 ve 72.

(56) Alsan, s. g. e. s. 214.

milletlerarası mahkeme huzuruna çıkamaz. (57). Ve bir yabancı devletin mes'uliyetini dermeyan etmek istediğinde kendi hükûmetinin himayesini elde etmesi ve ondan kendi yerine harekete geçmesini talep etmesi lâzımdır (58).

Louis Delbez'in doğru olarak işaret ettiği üzere fert hernekadar devletler hukukunun süjesi olamazsa da pek alâ objesi olabilir ve bu bakımdan milletlerarası düzende önemi gittikçe artan bir mevkie sahiptir. Politis - Scelle doktrinin arzuladıkları hususların ilerde tahakkuk etmesi mümkündür, politis'in bahsini ettiği gelişme daha tamam olmuş değildir halen karşılaşılan güçlükleri müşahede ettikçe ne zaman gayeye varılacağı hakkında bir fikre varmak da maalesef mümkün değildir. Delbez, bu fikre bugünkü devletler câmiasının cihansümül bir federal devlet haline inkılap ettiği zaman varılabileceğini söylüyor bunun ise tatlı fakat ne yazık ki uzak bir ihtimal olduğunu ilave ediyor (59).

#### 7. 2 inci Cihan savaşı ve ötesi :

Birinci Cihan Savaşının bir «Milliyetler » harbi mahiyetini arzemesine mukabil İkinci Büyük Savaş İnsan Haklarının sağlanması bakımından hakikî bir cihat manzarası arzemiştir (60).

«Almanların mahiyeti pek de belli olmayan» yeni nizam formülüne karşı Anglo - Amerikanlar (harbin başından itibaren) insan hak ve hürriyetlerinin savunulup sağlanmasını harp gayesi olarak ilân etmişlerdir. (61). Harp esnasında söylenen nutuk ve verilen demeçlerin en önemlisi hiç şüphesiz o zaman Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı bulu-

(57) Milletlerarası bir kaza merciine müracaat edebilme hakkının ferde tanınması ne dereceye kadar isabetli olacaktır? Bourquin bu hususta bazı şüpheler üeri sürmektedir : «Devletlerin halen müstefit oldukları inhisar (veya yarı - inkısar)ın ciddi mahzurları ne olursa olsun milletlerarası teşkilâtın kapıları fertlere ardına kadar açıldığı takdirde aşırı bir intizamın yerine intizamsızlık ve kargaşalık ikame etmek tehlikesi mevcuttur. Fertlerin milletlerarası mahkemeler huzuruna çıkabilmeleri adli prosedür içinde dahi kabul edilmeli midir? Bu derece kesin bir hal çaresinin pratik neticelerini düşünmüş olan hukukçular ekseriya çekingen davranmaktadırlar...»

(58) Delbez (Louis) Manuel de Droit International Public. 2. éd. Paris 1951. s. 11, 12.

(59) Delbez. s. g. e. s. 12.

(60) Tchirkovitch. - s. g. m. s. 365.

(61) Alsan (Z. M.). Devletler Hukukunda yeni gelişmeler. Ankara 1948 s. 96.



nan Franklin D. Roosevelt'e ait olmalıdır. 6 Ocak 1941 tarihli nutkunda Başkan Roosevelt Dört Hürriyet kavramını öne atmıştır (62).

14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Demecinde de gerek doğrudan doğruya gerekse dolayısı ile insan haklarına temas edilmiştir. (63).

1 Ocak 1942 de Washington'da 26 Birleşmiş Millet tarafından imza edilen Demecin ana hatları ise Atlantik Demecinin prensiplerine dayanmakta idi.

1944 Mayıs ayında ilân edilen Filadelfiya Deklarasyonu; Dumbarton - Oaks Tasarısı (64). Chapultepec Konferansı Birleşmiş Milletler Antlaşmasına kadar geçirilen merhaleleri teşkil ederler.

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının insan haklarını ilgilendiren hükümlerinden ve Teşkilâtın gayretlerinden bu etüdün ikinci kısmında etraflıca bahsedileceğinden İkinci Cihan Harbinden sonra vukubulan çalışmalarından ikisine temas etmek istiyoruz.

Bunlardan birincisi 1948 yılı Mart ve Nisan ayları içinde Bogotada toplanmış olan Konferansın hazırlanmış olduğu «Amerikan Devletleri Şartı» diğeri ise 4 Kasım 1950 de Romada imzalanan Avrupa İnsan Hakları sözleşmesidir.

1945 Meksiko Konferansında alınan bir karara göre Panamerikan Birliği Kenseyi, Birliğin başka organları ile işbirliği yaparak Panamerikanizmin yeni şartları ve ihtiyaçlar karşısında genişlemiş bulunan vazifelerinin gerektirdiği teşkilâtı vücuda getirmek maksadı ile bir anayasa ön projesi hazırlamakla görevlendirilmişti. (Hazırlanan) proje Bogotada toplanan 9 uncu Panamerikan Konferansında görüşülüp «Amerikan

(62) «Tehlikeden korumaya çalıştığımız gelecek günler için dört esaslı insan hürriyetini göz önünde tutuyoruz : Birincisi söz ve ifade hürriyetidir bütün dünyada... İkincisi herkes için, kendi tarzına göre Allaha tapmak hürriyetidir, bütün dünyada... Üçüncüsü, sefaletten kurtulmak hürriyetidir ki bu, her milletin ferdlerine sıhhi ve sa-kin bir hayat sağlayacak ekonomik bir anlaşmayı ifade eder, bütün dünyada... Dördüncüsü korkudan kurtulma hürriyetidir ki, bu da hiçbir milletin komşularına karşı neredede olursa olsun tecavüzi bir harekette bulunamayacak surette silâhlarına tam ve kesin bir şekilde azaltılması ile sağlanır, bütün dünyada...»

Bk: Yepes (J. M.). Philosophie du Panaméricanisme. 1945. s. 38.

Alsan (Z. M.). s. g. e. s. 97.

(63) İnsan haklarından bahseden maddeler 5'inci ve 6'nci maddelerdir.

(64) Alsan (Z. M.) Milletlerarası Hayatın Düzeni ve Panamerikanizm. Ankara 1949 s. 179 ve Yeni Devletler Hukuku cilt 1. s. 300.

Devletleri Şartı» adı verilen bir antlaşmanın Amerikan devletlerinde imzalanması ile neticelenmiştir. (65).

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı prensiplerine ve hattâ çerçevesine uygun olarak meydana getirilen bu teşkilât, yerine kaim olduğu Panamerikan Birliğinden daha kuvvetli bir Amerikalılararası teşekkül kurmak ve Panamerikanizmin ideallerini daha geniş ve şümulü bir sahada gerçekleştirmek gayesini gütmektedir. (66).

Şart'ın insan haklarını ilgilendiren hükümlerine Birinci Bölümün 7 inci faslında 28 ve 29 uncu maddelerinde rastlanmaktadır: (67).

Madde 28: Üye devletler, halklarına âdil ve insanî hayat şartları sağlamak maksadı ile aralarında işbirliği yapmayı kararlaştırmışlardır.

Madde 29: Üye devletler, içtimai mevzuatlarını aşağıdaki esaslar dairesinde geliştirmek lüzumu hususunda mutabıktırlar.

a) Irk, milliyet, cins, itikat, veya sosyal şartlar farkı gözetilmeksizin bütün insanların hürriyet, haysiyet, müsavat, imkân ve iktisadî emniyet şartları içinde maddî refaha ve fikrî gelişmeye hakları vardır.

b) Çalışma bir hak ve içtimai bir vazife teşkil eder. Ticaret konusu olarak telâkki edilemez. Çalışan kimsenin toplanma hürriyetine ve haysiyetine riayeti gerektirir. Çalışma, insana gerek iş yılları zarfında gerek ihtiyarlık ve iktidarsızlık hallerinde hayatı, sıhhatı ve münasip bir iktisadî seviyeyi temin edecek şartlar içinde cereyan etmelidir. Avrupa İnsan Hakları sözleşmesine gelince.....

Avrupa Konseyi Statüsü insan haklarından daha ilk maddesinde Konseyin erişmesi gereken amaçlar arasında bahsetmektedir (68).

Bu amacın tahakkukunu temin için alınacak tedbirleri Avrupa Konseyinin Danışma Kurumu 19 Ağustos 1949 tarihinde müzakereye başlamış ve mevzuu, kendi arazilerinde bulunan her şahsa esas hak ve hürriyetle-

(65) Alsan (Z. M.). - Yeni Devletler Hukuku c. 1. s. 300.

(66) Alsan. - s. g. e. s. 301.

(67) Alsan. - Aynı eser.

(68) Avrupa Konseyi Statüsünün, Konseyin amacından bahseden l'inci maddesinin b) fıkrası şöyledir : Bu amaç, müşterek ilgi arzeden meselelerin müzakere edilmesi ile, iktisadî, sosyal, kültürel, ilmi, hukukî, idarî meselelerde müşterek faaliyetde bulunarak anlaşmalara varılmakla : İnsan hakları ve ana hürriyetlerinin muhafazası ve ileride daha fazla sağlanması ile Konseyin organları tarafından tahakkuk ettirilecektir.

rin fiili bir şekilde istifade edilmesini sağlamak olacak bir müsterek teminat sözleşmesi tasarısını mümkün kılan en kısa zaman zarfında hazırlamalarını tavsiye etmiştir. Danışma Kurulu arzu edilen sözleşmenin ana hatlarını gösteren bir metni de talebine eklemiştir. Mesele bir eksperler komitesinde görüşüldükten ve bu komitenin hazırladığı vesikalar yüksek siyasi memurlarından mürekkep bir komitede gözden geçirildikten sonra Danışma Kurulunun Ağustos 1950 ayında Strabourg'da vukubuan ikinci toplantısına sunulmuştur. Bu toplantı esnasında hazırlanan kat'i metin 4 Kasım 1950 de Roma'da toplanan Dış İşleri Bakanları tarafından imza edilmiştir. (69).

Sözleşme bir Dibace ve 66 maddeden ibarettir. Sözleşmenin 19 uncu maddesine göre: Bir «İnsan Hakları Komisyonu» ve bir «İnsan Hakları Avrupa Divanı» kurulmaktadır.

Komisyonun her âkit taraf (m. 24) ve sözleşmede «tanınan hakların yüksek âkitlerden biri tarafından ihlâlinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her hakikî şahıs, hükümet dışı her teşekkül veya her fert topluluğu, hakkında şikâyet vâki yüksek âkit tarafın bu işde komisyonun yetkisini tanıdığını beyan eylemiş olması halinde, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunulacak bir dilekçe ile komisyona müracaat edebilecektir» (m. 25).

Komisyon dilekçeyi kabul ettiği takdirde, dilekçeyi iher iki tarafıda dinliyerek inceler ve meseleyi dostane bir hal tarzına bağlamaya çalışır bunda muvaffak olursa bir rapor tanzim eder. Bu rapor olayların ve kabul edilen hal suretinin kısa bir beyanından ibarettir (m. 30). Bir hal sureti bulunamadığı takdirde komisyon yine bir rapor tanzim eder ve Bakanlar Komitesine ve ilgili devletlere gönderir (m. 31).

Komisyon dilekçeyi kabul ettiği takdirde, dilekçeyi her iki tarafı- ren üç aylık bir müddet zarfında mesele, sözleşmenin 48 inci maddesi gereğince Divan'a arzedilmez ise, Bakanlar Komitesi Sözleşmenin ihlâl edilmiş olup olmadığı hakkında komiteye dahil temsilcilerin üçde iki çoğunluğu ile bir karar verir. Bu kararın müsbet olması halinde Bakanlar Komitesi bir mühlet tesbit eder; bu mühlet içinde ilgili Yüksek Akit Taraf Bakanlar Komitesi kararının icap ettirdiği tedbirleri alma-

(69) Bu konuda daha etraflı izahat için Bk: bizim : «Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi» Ankara 1951 ve «İnsan Hakları» Dergisininin 41, 42 - 43, 44 - 45, 46 - 47'nci sayılarındaki yazılarımız.

lıdır. İlgili Yüksek Akit Taraf tayin olunan mühlet zarfında tatmin edici tedbirleri almadı ise Bakanlar Komitesi, 1 inci fıkrada derpiş edilen çoğunlukla, ilk kararına verilecek sonucu kararlaştırır ve raporu yayınlar. Yüksek Akit Taraflar Bakanlar Komitesinin verebileceği her kararı kendileri için uyulması mecburî saymayı taahhüt ederler. (m. 32)

İnsan Hakları Avrupa Divanı, Avrupa Konseyi üyesi devletlerinin sayısı kadar yargıçtan mürekkep olacaktır. (m. 38).

Divan huzuruna bir dâvayı yalnız Yüksek Akit Taraflar ve Komisyon getirebilecektir. (m. 44).

48 inci madde divana müracaat şartlarını şu şekilde tesbit etmektedir: «İlgili Yüksek Akit Taraf bir taneysel onun, birden fazla ise onların Divanın mecburî hakkı kazasına tâbi olmaları şartı ile veya bu olmadığı takdirde ilgili Yüksek Akit Taraf bir taneysel onun, birden fazla ise onların muvafakat ve rızası ile.

Divana:

a — Komisyon tarafından.

b — Mağdur kendi tebasından olan Yüksek Akit Taraf tarafından,

c — Kendisinden şikâyet edilen Yüksek Akit Taraf tarafından müracaat olunabilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ilk bakışta ferdin haklarının sağlanması bakımından büyük garantiler sağlar gibi görünmekte ise de, ferdin amacına erişmeden evvel aşması gereken birçok engeller mevcuttur. Ferdin İnsan Hakları Komisyonuna sadece müracaatı ile yetinen ilk sözleşme tasarılarına rağmen Roma'da imzalanan sözleşme fertlerin ve fert gruplarının komisyona müracaatlarını (hakkında şikâyet vâki Yüksek Akit Tarafın bu işde Komisyonun yetkisini tanıdığını beyan etmiş olması» şartına bağlı kılmıştır. Demek oluyor ki hakkını ihlâl ettiğinden dolayı mensub olduğu devleti şikâyete cesaret edebilen fert bir de bu şekilde bağlanmaktadır.

Bir zayıf nokta da Komisyonun kuruluş şekline taallük etmektedir. Komisyon üyeleri, Danışma Kurulunun bürosu tarafından tanzim edilen bir liste üzerinden Bakanlar Komitesince oyların mutlak çoğunluğu ile seçilecektir. Kanaatimizce bu seçimi İnsan Hakları Avrupa Divanına bırakmak daha münasip olacaktır. Böylelikle, ilerde kendileri aley

hine karar verebilecek şahısları seçerken devletlerin işlerine gelen zevata seçmelerinin önüne geçilmiş olurdu.

Az evvel naklettiğimiz 48 inci madde de adli organa müracaatı şartlara tâbi kılarak büsbütün güçleştirmektedir.

66 ncı madde sözleşmenin mer'iyete girmesini on tasdik belgesinin tevdiine tâbi kılmaktadır. Bu hükmün de geçiktirici bir mahiyeti vardır. Sözleşmenin sağladığı müeyyideler ise daha ziyade manevidirler ve kâfi değildirler. Fakat bütün bu eksiklerine rağmen İnsan Hakları Avrupa sözleşmesinin yine de ileri bir adım olduğunu belirtmemiz doğru olacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek bir Protokol 20 Mart 1952 de Pariste imzalanmıştır. Sözleşmenin maddelerini tamamlayan bu vesikanın tercümesini nakletmeyi faydalı buluyoruz. (70).

«Avrupa Konseyi üyesi, mümzi devletler, 4 Kasım 1950 de Roma'da imzalanan (aşağıda «Sözleşme» diye anılacak) İnsan Haklarını ve ana hürriyetleri Koruma Sözleşmesinin I. Fashında derpiş olunmuş bulunanlardan başka diğer hak ve hürriyetlere müşterek bir garanti temin etmeğe matuf tedbirleri almaya karar vererek aşağıdaki hususlar hakkında anlaşmışlardır:

Madde 1 — Her hakiki veya hükmî şahsın mallarının himaye edilmesine hakkı vardır. Kamu faydası sebebi dışında hiçkimse mallarından mahrum kılınmaz ve bu kanunun ve devletler hukukunun derpiş ettiği şartlar dahilinde olur. Evvelki hükümler devletlerin malların kullanılmasını umumun menfaati için nizamlamada lüzumlu görecekları kanunları isdar etme veya vergilerin veya sair mükellefiyetlerin veya cezaların ödenmesini temin hususundaki haklarına hanel getirmez.

Madde 2 — Hiç kimse tahsil hakkından mahrum kılınamaz. Devletler, eğitim ve öğretim sahasında yükleneceği görevlerin ifasında ebeveynin bu eğitim ve öğretimi kendi dinî ve felsefî inaçlarına uygun bir şekilde sağlamak hakkına hürmet edecektir.

Madde 3 — Yüksek Akit Taraflar milletin yaşama organını seçmede fikrini serbestce ifade etmesini sağlayacak şartlar içinde mantıki fasılalarla serbest ve gizli oyla seçimler yapılmasını temini taahhüt ederler.

(70) Sözleşmenin maddeleri için bizim «Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi» adli broğürümüne bakınız. Ankara Hukuk Fakültesi Yayınlarından. 1951.

Madde 4 — Her Yüksek Akit Taraf işbu protokolün imzalanması veya tasdiki anında veya sonradan herhangi bir zaman Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bir beyanname tevdi ederek bu beyannamede tayin edeceği ve milletlerarası münasebetler bakımından sorumlu bulunduğu muayyen arazilere işbu Protokol ahkâmının ne nisbette tatbik edileceğini bildirir.

Önceki paragraf gereğince bir beyanname tevdi etmiş olan Her Yüksek Akit Taraf bir evvelki beyanın hükümlerini tadil eden veya işbu Protokolün herhangi bir arazi üzerinde mer'iyetine son veren yeni bir beyanda zaman zaman bulunabilir.

İşbu maddeye uygun olarak yapılacak bir beyan Sözleşmenin 63 üncü maddesinin 1 inci paragrafına uygun olarak yapılmış addolunacaktır.

Madde 5 — Yüksek Akit Tarafların bu protokolün 1, 2, 3 ve 4 üncü maddesini sözleşmeye ek maddeler olarak telâkki edip sözleşmenin bütün hükümleri buna göre tatbik edilecektir.

Madde 6 — İşbu Protokol Sözleşmeye imza koymuş olan Avrupa Konseyi üyelerinin imzasına açıktır; Sözleşme ile aynı zamanda veya Sözleşmeden sonra tasdik olunacaktır. On tasdik vesikasının tevdiinden sonra yürürlüğe girecektir. Onu sonradan tasdik edecek mümzi bakımından Protokol, tasdik vesikası tevdi edilir edilmez yürürlüğe girecektir. Tasdik vesikaları Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi edilecek o da bütün üyelere tasdik etmiş olanların isimlerini bildirecektir.

Fransızca ve İngilizce olarak iki metin de aynen muteber olmak üzere ve Avrupa Konseyi arşivlerine tevdi edilecek tek bir nüsha halinde 20 Mart 1952 de Pariste yapılmıştır. Genel Sekreter mümzi devletlerin herbirine aslına uygun bir kopyesini verecektir.

## II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI ÇALIŞMALARI:

8 — *Birleşmiş Milletler Antlaşmasının İnsan Haklarına dair olan hükümleri (71).*

Birleşmiş Milletler Antlaşması insan haklarından yedi muhtelif yerinde bahsetmektedir.

(71) Kelsen (Hans) The Law of the United Nations. Londra 1951. s. 27 v.d.

Antlaşmanın Dibacesi Teşkilâtın bir amacı olarak: «insanın ana haklarına şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi büyük ve küçük milletler içinde hak eşitliğine olan» imanının yeniden ilân edileceğine «ve bu maksatla tesamühle hareket» edileceğine hükmetmektedir. Dibacede bulunan hükümlere benzer hükümlere amaçlar ve prensiplerden bahseden 1 inci maddenin 3 üncü fıkrasında da rastlanmaktadır.

1 inci maddenin üçüncü fıkrası: «Ekonomik, sosyal fikrî ve insani mahiyetdeki Milletlerarası dâvaları gözetmek ve ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek, Milletlerarası işbirliğini gerçekleştirmek.

13 üncü maddenin 1 inci fıkrasının b) kesiminde ise Genel Kurulun ekonomik, sosyal alanlar ile fikri kültür ve eğitim ve sağlık alanlarında Milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve ana hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak için tetkiklere yol açacağına ve tavsiyelerde bulunacağına hükmetmektedir.

Buradan maada 55 inci madde gereğince «Milletlerarasında hak eşitliği prensibine ve her milletin kendi mukadderatını kendisinin tayin etmesi hakkına saygı gösterilmesine dayanan barış ve dostluk münasebetlerini sağlamak için lüzumlu istikrar ve refah şartlarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletlerin ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini kolaylaştıracaktır (c kesimi).

62 inci maddenin 2 inci fıkrasında Meclis, herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bilfiil saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde bulunabilir denmekte 68 inci madde ise Ekonomik ve Sosyal Meclis'e insan haklarının gelişmesini taminen bir komisyon kurma hususunda yetki tanımaktadır. Nihayet 76 ncı maddenin c) kesimi Vesayet Meclisinin temel gayelerinin ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya milletlerinin birbirine bağlı oldukları duygusunu geliştirmek olduğunu söyler.

Sayılan bu hükümler iki ayrı nevi'de haklara işaret etmektedir: İnsan hakları, yani insanî varlıkların hakları ve devletlerin hakları.

Birleşmiş Milletlerin insan haklarına dair olan fonksiyonları Antlaşmada kesin bir şekilde tesbit edilmemiştir.

1'inci maddenin 3'üncü paragrafında «insan haklarına saygı teşvik» edilecek ve bu milletlerarası işbirliğini gerçekleştirmek için yapılacaktır, fakat madde 13 paragraf 1 (b)'de «herkesin insan haklarından faydalanmasını kolaylaştırma» hususu siyasi sahada olduğu kadar iktisadi ve sosyal sahalarda da işbirliğini sağlamaktan ayrı olarak takdim edilmektedir.

55'inci madde (c)'de bu haklara hürmet ve riayet sağlamak «milletlerarası iktisadi ve sosyal işbirliği» başlığı altında alınmış fakat «ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki milletlerarası dâvaların çözülmesine, fikri kültürel eğitim alanında milletlerarası işbirliğine hal çarelerinden ayrı bir fonksiyon olarak mütalâa edilmişti (m. 55) (b). İnsan haklarına taallük eden tavsiyelerde bulunmak 62'inci maddenin 2'inci paragrafına göre iktisadi ve sosyal işbirliğini sağlamakla görevli İktisadi ve Sosyal Meclise vergidir, fakat meselâ milletlerarası kültür ve eğitim alanındaki işbirliğinde olduğu üzere (madde 55) (b) Ekonomik ve Sosyal Meclisin insan haklarına taallük eden fonksiyonları işbirliğini teminden bahseden IX ve X'uncu bölümlerde sarahaten ifade edilmiş değildir. Birleşmiş Milletlerin amaçlarını tesbit eden Dibace «insanın ana haklarından» bahsetmektedir, fakat madde 1, 13 ve 62'de herkesin «insan haklarından» ve «ana hürriyetlerden» bahsolunuyor.

«İnsan Hakları ve Ana Hürriyetler» formülü yanlıştır. Çünkü «hürriyetler» de insan haklarıdır; hukuki bir vesikada mütekabil vazifelere işaret olunmadan haklardan bahsedilmesi münakaşalı bir hususdur. Çünkü hukuken diğer bir ferdin mütekabil bir vazifesi olmaksızın bir ferdin hakkından bahsedilemez. Hürriyet'de bir hak olup hükûmetin buna tekabül eden bir vazifesini gerektirir.

Dibacede erkek ve kadınların eşit haklarından bahsedilmiş yani cinsiyet bakımından fark gözetilmemiştir. Halbuki madde 1 paragraf 3'de ve sair maddelerde ilâve olarak ırk, dil, din bakımından fark gözetilmeyeceği de belirtilmiş, 62'inci maddede ise «ırk, cins, dil veya din» formülünden tamamen vazgeçilmiştir.

Bundan maada bu prensibin niçin bazan «haklar» bazan da «hürriyetlere» hitab ettiğini anlamak güçtür, aynen «şahsın haysiyet ve değerinden» ve «tesamühle» hareket edileceğinden niçin yalnız Dibacede bah-



solunup Amaçlar arasında veya sair bir vesile ile bahis konusu edilmediğini anlamak da güçtür.

9. — *Bu hükümlere riayet mecburiyeti. İki ayrı görüş :*

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının insan haklarından bahseden hükümlerinin hukukî değeri nedir? Üyelerin bu hükümlere riayet mecburiyeti var mıdır? Bu hususda iki görüş ile karşılaşmaktayız :

Birinci görüşe göre (72) Antlaşma Dibace veya Antlaşmada bahis konusu edilen hak ve hürriyetler bakımından üye devletlere kesin bir vebce yüklememektedir. Bahis konusu edilen bütün formüller teşkilâtın amaç ve fonksiyonlarını tesbit etmekte olup üyeler için vebceler tahmil etmemektedir ve Teşkilât üye devletlerin hükümetlerine tebalarına Antlaşmadaki hakları temin etmek vebcesini yükleme hususunda Antlaşma tarafından yetkili kılınmamıştır.

Antlaşmanın kendisinin bir andlaşma olması dolayısı ile bu konuya temas etmesi, Antlaşmanın Akit taraflara bu meselede vebceler yüklenmesini tazammun etmez. Kaldı ki Antlaşma bahis konusu ettiği hak ve hürriyetlerin neler olduklarını tasrih etmemektedir. Bu bakımdan üyelerin hukukî vebceleri ancak Antlaşmada bir değişiklik yapılmakla veya Birleşmiş Milletlerin nezaretinde bir sözleşmenin müzakere ve üye devletlerce tasdik edilmesi ile tesbit olunabilir (73) Antlaşma, Dibacede ve Antlaşmadaki hakların ihlâl edildiğinden dolayı fertlere milletlerarası bir Divana bahusus Birleşmiş Milletlerin esash adli organı olan Milletlerarası Adalet Divanına başvurma imkânını vermemektedir. Divanın Statüsününün 34'üncü maddesi Divan huzurunda duruşmak ehliyetini yalnız devletlere tanımaktadır (74).

İkinci görüşün bayraktarlığını René Brunet yapmaktadır.

Bu müellife göre Antlaşmadaki hükümler *mecburîdirler* fakat *icraat değildirler* (elles sont obligatoires, elles ne sont pas exécutoires). Bu hükümlere riayet hem Teşkilât hem de üyeler için mecburîdir, çünkü San Francisco Konferansına iştirak edenler insan haklarına riayet edilmesi hususunu kurulacak dünya barışının esas şartı saymakta idiler, bu sebep-

(72) Bilhassa Kelsen, s. g. e. s. 29 v. d. Robinson, Kunz, Preuss, Manley O. Hudson, Brunet'nin s. g. broşürü, sayfa 4. 1 No. 11 nota bakınız.

(73) Kelsen, s. g. e. s. 30, 31.

(74) Kelsen, s. g. e. s. 30, 31.

ledir ki insan haklarından Antlaşmanın yedi muhtelif yerinde bahsetmişlerdir.

Müellif bu mecburiyeti 55 ve 56'ncı maddelerin kaleme alınış şekillerini ve kullanılan kelimeleri ileri sürerek de isbata çalışmaktadır (75).

1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Demeci ise bu hakların tasrih edilmemiş olduğu itirazını bertaraf etmektedir.

Brunet, Antlaşmanın insan haklarına müteallik hükümlerinin icraf olmadıklarını kabulde diğerlerine iştirak etmektedir.

Bu iki görüşten, biz, birincisini daha tatminkâr bulmaktayız. Filhakkın, Antlaşmada kullanılan kelimeler üyelere bu hak ve hürriyetleri sağlamak hususunda bir vecibe yüklemeye kâfi değildirler. Kaldı ki daha Antlaşma hazırlanırken onu kaleme alanların niyeti de devletlere bu yönde vecibeler yüklemeyi düşünmüyordu.

San Francisco Konferansı Tâli - Komite 1/1/A'nın Raportörünün raporunda 1'inci maddenin 3'üncü paragrafı dolayısı ile: «Tâli - Komite bu nevi ana hakları sağlama veya korumanın evveleminde her devletin kendisini ilgilendiren bir iş olduğu kanaatinde» dir deniliyordu (76).

10. — *Antlaşma M. 2 fıkra 7'nin arzettiği engel :*

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 2'inci maddesinin 7'inci fıkrası: «İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibariyle bir devletin millî yetkisi içinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz verir ve ne de üyeleri, bu gibi işleri, işbu Antlaşma gereğince bir çözüme tarzına bağlamaya icbar eder; bununla beraber VII. bölümde derpiş edilen zorlama tedbirlerinin uygulanmasına bu prensip hiçbir surette halel getirmez» demektedir.

(75) Brunet. La Garantie Internationale des Droits de L'Homme. Pedone 1950 (Depuis la Charte de San Francisco. s. 5 v.d. Bu broşür Bahri Savcı tarafından hülâsasına da bakınız. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, cilt VI, sayı 14 .

(76) Goodrich ve Hambro'nun Birleşmiş Milletler Antlaşmasının şerhine dair yazdıkları kitabda 1'inci maddenin 3'üncü paragrafından bahsedilirken : «... Genel Kurulun Güney Afrikadaki Hindlilere yapılan muameleyi incelerken öne sürülmüş olduğu vecihle Antlaşmanın 1'inci maddesinin 3'üncü paragrafının üyeleri insan hak ve ana hürriyetlerine riayete mecbur ettiğini iddia etmek doğru değildir. Bu sadece bir amaca tesbit etmektedir, muayyen siyasetlerin veya hakların tahakkuk ettirilmesi değildir» denilmektedir. (Charter of The United Nations. Commentary and Documents. 1949. s. 97.

(Demek oluyor ki) Antlaşmaya göre öyle işler vardır ki «sırf bir devletin millî yetkisine» taallûk ederler; bu «işler» ne sayılmış ne de tâyin edilmiştir. Mamafih barışa bir tehdit teşkil edince mukaddes mahiyetlerini kaybederler.

2'inci maddenin 7'inci fıkrasındaki kayıtlar kâfi derecede vazıh değildirler, yersiz siyasi tefsirlere yol açabilirler.

Tehlike, bir devletin insan haklarının çiğnenmesini sırf millî yetkisine taallûk eden «işler» den saymasında tecelli eder.

«Böyle bir tefsirin tehlikesini önlemek için Fransız Hükûmeti 2'inci maddenin 7'inci fıkrasını şu şekilde değiştirmeyi teklif etmiştir: «Şu kadar ki ana hürriyetlerin ve insan haklarının sarıh bir şekilde ihlâli haddi zatında barışı tehlikeye düşürecek bir tehdid azetmesin» (77). Fransanın bu teklifi kabul edilmemiştir.

İnsan Hakları Komisyonu Çalışma Grubunun 1947 Aralık ayında : «İnsan Hakları Demeci meşgul olduğu meselelerin milletlerarası önemde olduklarını sarahaten tasrih etmeli midir, etmemeli midir?» şeklinde sorulan bir suale cevap verirken 2'inci maddenin 7'inci fıkrasını şöyle tefsir etmiştir : Grup, bu fıkrayı fuzulî bulmuştur. Çünkü bu fıkranın temas ettiği «mahfuz saha» doğru bir şekilde tefsir edilecek olursa ona ancak şu veya bu şekilde beynelmilel hale sokulmamış meseleler girecektir.

Devletler bu meseleler hakkında bir demeç yayınlamaya veya bir sözleşme akdetmeğe karar verir vermez bunları sarıh bir şekilde kendi «mahfuz sahalarının» dışına çıkarmış olurlar ve 2'inci maddenin 7'inci fıkrası tatbik kaabiliyetini kaybeder (İnsan Hakları Komisyonunun raporu. doc. E/600. 17 Aralık 1947 s. 36).

Bu konuda Brunet şu fikirleri öne sürmektedir : (78). Bir mesele, bir milletlerarası anlaşmadan veya milletlerarası örften veya devletler hukukunun genel prensiplerinden çıkan bir milletlerarası mecburiyet mevzuu teşkil ediyorsa bir milletlerarası meseledir. Halbuki insan haklarına

(77) Mirkine - Guetzevitch, İnsan Haklarının Devletlerarası Hümayesi. «İnsan Hakları» Dergisinin 2'inci sayısı, s. 24 (Bizim tercümemiz). 2'inci maddenin 7'inci fıkrasının insan haklarına tatbiki ile ilgili olarak bk: Kaeckenbeek. - Recueil des Cours. cilt 70. s. 308, 309 ve Lauterpacht. - Protection of Human Rights. (Recueil des Cours. cilt 70. s. 17 v.d.

(78) Sözü geçen broşürün Bahri Savcı tarafından özeti. s. 404 ve 405.

saygı meseleleri de bir milletlerarası anlaşma olan (Antlaşma)'dan çıkmakta ve onu imzalayan hükümetlere mecburiyetler yüklemektedir. (Bu sebeple) ana hürriyetlere saygıya müteallik meseleler bu 2'inci maddenin 7'inci paragrafının dışında kalır. «Müellif hangi meselelerin bu alana gireceğinin takdirinin devletlere bıraktığı takdirde bunun Antlaşmanın insan hakları hususundaki hükümlerinin ilgası olacağını söylemektedir.» Çünkü ana hürriyetleri (ihlâlden) sanık her devlet 2'inci maddenin 7'inci fıkrasına dayanarak bu hareketin mahfuz sahaya girdiğini iddia edecektir. Brunet, bu hususda başka müelliflerin düşüncelerine de geniş bir yer ayırdıktan sonra (79). Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen sistemi izah etmektedir. Burada önemi haiz olan mesele bir devletin insan haklarını ihlâl etmesi dolayısıyla husule gelen durum iki veya daha fazla devlet arasında dostane münasebetleri bozup bozmadığını ve milletlerarası barış ve güvenliği tehlikeye koymakta mıdır veya koyabilir mi bu noktaların tesbitidir. Bunlara müsbet cevap verilebilirse devletin tasarrufu artık onun iç kazasından çıkarak milletlerarası bir mesele hâlini alır ve bi-naenaleyh 2'inci maddenin 7'inci fıkrası kendisine tatbik edilmez (80).

Bu görüş tarzında fiiliyat hukukî mülâhazaları bastırmaktadır ve Genel Kurul ve Güvenlik Meclisi gibi organlar madde 2 fıkra 7 ni nmana ve şümülünü tam olarak tesbit etmesi için Milletlerarası Adalet Divanından istişarî mütalâa istemekten çekinmektedirler. Çünkü bu paragrafı tatbik dolayısıyla her seferinde elleri bağlanmış olacaktır. Ancak bu görüş tarzının tatbikatdaki faydası şuradadır ki netice olarak madde 2 fıkra 7 tatbik edilememektedir. Çünkü, bir veya birkaç devletin diğer devletler aleyhine bunların iç kazalarına taallûk eden bir mesele dolayısıyla şikâyette bulunmaları keyfiyeti milletlerarası bir (fiction) yaratmaya kâfi gelmekte ve uyumsuzluk veya durum milletlerarası bir mesele haline inkılâp etmektedir.

Her halde bugün üzerinde ittifak edilen husus şudur : İnsan Haklarına hürmete taallûk eden işler tatbikatda 2'inci maddenin 7'inci paragrafının engeline rastlanmadan Birleşmiş Milletler tarafından tetkik edilebilmekte ve düzenlenebilmektedir (81).

(79) s. g. e. e. 8 - 15.

(80) s. g. e. s. 14.

(81) s. g. e. s. 15.

11. — *İnsan Hakları Komisyonunun Kurulması : (82)*

San Francisco Konferansı dağılmadan önce Genel Kurulun ve diğer teşekküllerin ilk toplantılarını hazırlamak üzere bir komisyon teşkil edilmişti. 23 Aralık 1945'de tevdi ettiği raporunda bu ihzarî komisyon İnsan Hakları Komisyonunun Genel Kurulun ilk toplantısında tesis edilmesini ve şu hususlarda Ekonomik ve Sosyal Meclise tavsiyelerde bulunmak ve raporlar vermek yetkisine malik olmasını tavsiye etti :

- a. — Milletlerarası İnsan Hakları Demecinin hazırlanması,
- b. — Medenî haklar, kadın hakları, haber alma hürriyeti ve diğer bunlara benzer meseleler hakkında milletlerarası demeç ve anlaşmalar hazırlanması,
- d. — Irk, cins, din, veya dil ayrılıklarına dayanılarak farklı muameleler yapılmasını önliyecek çarelerin düşünülmesi.

İhzarî komisyonun tavsiyelerine uyan Genel Kurul 29 Ocak 1946'da bir karar vererek Ekonomik ve Sosyal Meclisin bu tavsiyeleri yerine getirmesini ondan talep etti. Mesele Ekonomik ve Sosyal Meclisde görüşülürken Statünün hazırlanmasında ve üyelerin seçiminde hatada bulunulmaması için İnsan Hakları Komisyonunun derhal kurulmamasına karar verildi ve 16 Şubat 1946 tarihinde 9 üyelik bir (nüve komisyon) kuruldu. Bayan Roosevelt'in başkanlığı altında 29 Nisan 1946'da çalışmalarına başlayan ve 20 Mayıs'da son veren nüve komisyon raporunu 21 Mayıs 1946'da Ekonomik ve Sosyal Meclise tevdi etmiştir. Komisyon ilk olarak ödevler konusunu ele alarak a. — Fıkrasında gösterilen ödevlerin b. —, c. —, d. — fıkralarında gösterilen konuları da kavradığını, insan haklarını ilgilendirip genel menfaati ve milletler arasındaki dostluk münasebetlerine zarar verecek mahiyette olan meselelere statüde yer verilmediğini belirtmiştir. Komisyon bir de e. — fıkrası eklenerek evvelki fıkralarda sayılan konular dışında kalan meselelerde bu arada, insanlığa karşı suç teşkil eden ve milletlerarası mahiyette sayılabilen bazı suçlarla meşgul olmayı teklif etmiştir. Nüve Komisyon bundan sonraki çalışmalara nasıl başlanacağı hakkında da düşünceler ileri sürmüştür. Bunun için

(82) Bk: İnsan Hakları Dergisi, sayı 1. s. 22; aynı dergi sayı 2; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu. Necmettin Tuncel, sayı 2 s. 14 v.d. Bulletin... cilt 2 no 3 s. 61 v.d. Brunet. La Garantie Internationale des Droits de L'homme. Cenevre. 1947. s. 295 v.d; Cassin Melanges. Scelle. cilt 1. s. 72 ve Alsan (Z. M.). Yeni Devletler Hukuku c. 1. s. 221.

herşeyden önce insan haklarının neler olduğu bilinmelidir. Bunun için, insan hakları konusunda bugün ortada bulunan malûmatı ve vesikaları toplamak lüzumu üzerinde mutabık kalınmıştır (83).

Nüve komisyon, raporunda, kurulacak olan İnsan Hakları Komisyonunun hükûmet temsilcilerinden değil fakat yüksek ehliyeti haiz zevattan kurulmasını da tavsiye etmiştir. Yine nüve komisyonun düşünceleri arasında Komisyonun bir ihtisas organı teşekkül edinceye kadar Genel Kurula ve Birleşmiş Milletlerin yetkili Meclislerine insan haklarını cezrî bir şekilde himaye ederlerken bir yardımcı olarak yardım etmesi de vardı. Başka bir deyimle komisyonun insan haklarının sağlanmasına sade umumî mahiyette tavsiyelerde bulunarak değil, fakat kendisine havale edilecek özel halleri tetkik suretile de iştirak etmesi arzu ediliyordu (84).

Geçici komisyonun raporunu 28 Mayıs 1946 oturumunda incelemeye başlayan Ekonomik ve Sosyal Meclis bütün diğer tavsiyeleri kabul etmekle beraber bu son ikisini reddetmiştir (85).

Ekonomik ve Sosyal Meclis nezdinde, nüve komisyon raporu özel bir komite tarafından tetkik edildikten sonra 21 Haziran 1946 oturumunda İnsan Hakları Statüsünü kabul etmiştir. Komisyonun görevleri arasında 16 Şubat kararındaki ilk dört fıkraya bir beşincisi eklenmiş ve bunda : e. — a, b, c, d, fıkralarında gösterilmemiş olup insan haklarını ilgilendiren diğer meselelerin inceleneyeceği tebarüz ettirilmiştir. Komisyon, Ekonomik ve Sosyal Meclis tarafından seçilecek 18 Birleşmiş Milletler üyesinden herbirinin temsilcisini ihtiva edecektir. Seçim devlet esası üzerine yapılır. Üyelerin görev süresi ilk devre müstesna üç yıldır. İlk devrede çalışmalarda devamlılık elde etmek için üyelerden üçte birinin iki yıl, üçte birinin 3 yıl, üçte birinin 4 yıl vazife görmesi kararlaştırılmıştır (86). Müddeti biten üye yeniden seçilebilir.

(83) İnsan Hakları Dergisi, sayı 2, sayfa 15.

(84) Cassin (R.). - s. g. m. s. 72.

(85) Bu sebeple İnsan Hakları Komisyonu 1947 Şubatındaki ilk toplantısında itibaren, kamu efkârında, haiz olduğu yetkiler hakkında uyanabilecek yanlış anlamaları bertaraf etmek için insan haklarının şu veya bu şekilde ihlâli karşısında harekete geçmek yetkisini haiz olmadığını bildirmek mecburiyetinde kalmıştır. (Cassin. s. g. m. s. 72; Brunet. s. g. m. s. 275 v.d.)

(86) Ekonomik ve Sosyal Meclis Eylül - Ekim 1946 toplantısında şu devletleri seçmiştir : Beyaz Rusya, Çin, İngiltere, Lübnan, Panama, Uruguay (2 yıl); Fransa, Hindistan, İran, Mısır, Sovyetler Birliği, Ukrayna (3 yıl); Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Belçika, Filipin, Şili, Yugoslavya (4 yıl).

12. — *İnsan Hakları Evrensel Demecinin Hazırlanması :*

İnsan Hakları Komisyonu kuruluşundan sonra ilk defa 27 Ocak 1947'de New York'da Birleşmiş Milletlerin merkezinde toplanmıştır. Komisyonun Sekreterlik işlerini Genel Sekreterlik İnsan Hakları Şubesi Müdürü John Humphry (İngiltere) idare etmiştir. Komisyon, Genel Sekreter Yardımcısı Henri Laugier'nin açış nutkundan sonra Amerikan temsilcisini başkan, Çin temsilcisini başkan vekili, Lübnan temsilcisini sözcü seçmiştir (87). Bu ilk toplantıda bilhassa İnsan Hakları Demecinin hazırlanmasına hâkim olacak bazı esas noktalar mütalâa edilmiş ve komisyonun gelecek toplantısına ilk tasarıyı sunmak vazifesi ile görevlendirilen bir tahrir komitesi seçmiştir. Bu tahrir vazifesi hepsi Lake Success'de veya civarında oturan komisyon memurlarına ve John Humphry'e tevdi edilmiştir.

Ekonomik ve Sosyal Meclisin tahrir komitesinin bu kadar az kişiden tereküp etmesine muhalefet etmesi üzerine bayan Roosevelt tahrir komitesinin sekiz üyeye çıkarılmasını teklif etmiş ve bu teklif kabul olunmuştur (88).

Tahrir komitesi 9 Haziran 1947 de Lake Success'de çalışmalarına başlamıştır (89). 25 Haziranda çalışmalarını bitirerek İnsan Hakları komisyonunun görüşmelerine konu teşkil edecek vesikalari hazırlamıştır. Komite, bir demec tasarısı kaleme almaya teşebbüs etmiştir. Hazırlanan vesikalardan biri Genel Kurul tarafından kabulü sağlanmak istenilen maddeleri saymakta diğeri milletlerarası bir sözleşmeye konu teşkil edebilecek bazı hükümleri ihtiva etmekte idi.

Demece ithal edilebilecek maddeleri teklif eden vesika genel prensipler olarak herkesin hak ve hürriyetlerinin ancak diğerinin hak ve hürriyeti ile tahdid edildiği bir dünyada yaşayan bütün insanların hür ve eşit oldukları hakkı, şahsiyet hakkı, mesken hakkı, bir tabiiyete malik olma ve mülkiyet hakkı vardır. Ferdin hukukî statüsüne ve medeni haklara bir çok maddelerde işaret olunmuştur. «Ana hürriyetler» şunları ihtiva et-

(87) Komisyonun 1'inci toplantısında vukubulan görüşmelerin teferruatı hakkında Bk: Necmettin Tuncel. İnsan Hakları Komisyonunun Birinci Toplantısı. İnsan Hakları Dergisi. sayı 6 s. 17. v.d.

(88) Bk. Bayan Roosevelt'in Foreign Affairs Dergisindeki yazısı. Nisan 1948 ve bu yazının tarafımızdan tercümesi. «İnsan Hakları» Dergisi. sayı 18 s. 10 v.d.

(89) Bulletin... vol. 2 no. s. 641 v.d.

mektedir : Söz ve toplanma hürriyeti, esaretin men'i, din hürriyeti, seyahat hürriyeti. Sosyal ve iktisadî mahiyette olan haklar otuz altı maddenin son sekiz maddesinde ele alınmıştır. Bunlar arasında «cemiyet bakımından faydalı bir iş tutma hakkı» sosyal güvenliğe sahip olma hakkı, eğitim ve istirahat hakkı vardır.

Milletlerarası Sözleşmenin ön tasarısı olarak teklif edilen ikinci vesikasının menşei İngiltere'nin bir teklifi teşkil etmektedir. 11 maddeden mürekkep olan bu vesikada hayat hakkından bahs olunmakta işkence ve esaret yasak edilmekte, mahkemeye müracaat hakkı, seyahat hakkı, din, söz, toplanma ve şirket kurma hürriyetleri teyid olunmaktadır (90). İnsan Hakları Komisyonunun 2'inci toplantısı 2 Aralık 1947'de Cenevre'de toplanmıştır (91). Bu ikinci toplantı esnasında, komisyon, üç gruba ayrılarak çalışmalarda bulunmuştur. Birinci grup, demec üzerinde çalışmış; ikinci grup sözleşmeyi; üçüncü grup ise ilerde sözleşmenin tatbikat sahasına konulmasının metodlarını tesbite uğraşmıştır.

İnsan hakları dâvasının halli ile ilgili olarak iki tez bu toplantı esnasında da karşı karşıya gelmiştir. «Slav delegeleri umumî prensipleri ihtiva edecek demec üzerinde bir neticeye varılmadan (Pakt)'ın müzakere edilmemesini istiyorlardı. Tezin hakiki maksat ve saiki, komisyonun meaisini sadece platonik mahiyette demece inhisar ettirmek şeklinde ifade edilebilir. Komisyonun geri kalan diğer delegelerinin iltihak ettikleri ikinci tez Belçika teklifi idi. Belçika delegesi Profesör Dehousse bu vesile ile şunları söylemiştir : Esas anlaşmazlık insan haklarının tarifinden çıkmadığı için sadece demecin müzakeresi pek ehemmiyetli sayılamaz. Asıl mesele, devletlerarası hukukun ve millî hukukun bir kısmını teşkil edecek olan ve iltihak edecek devletleri bağlayacak bir anlaşma yapmaktır. Bundan da daha mühim mesele, insan haklarının fiilen tatbikini temin edecek mekanizmanın düşünülmesi ve şimdiden müzakeresidir» (92).

Komisyonun ikinci toplantısında üç ayrı grup halinde çalışıldıktan sonra bu grupların raporları tetkik edilmek üzere komisyon yeniden heyeti umumiye halinde toplanmıştır.

(90) Her iki vesikanın tam metni için. Bk. İnsan Hakları Dergisi sayı. 11. s. 23 v.d. (bizim tercümemiz).

(91) İkinci toplantıdaki safahat hakkında Bk: Suat Bilgenin yazısı: İnsan Hakları Dergisi. sayı 14. s. 10. v.d. ve Bulletin... vol. III. no. 25. s. 818 ve Bayan Roosevelt'in s. g. yazısı. sayfa 12. v.d.

(92) Bilge (S.) s. g. m. s. 11.



Bayan Roosevelt'in, Dibacenin komisyonun üçüncü toplantısında hazırlanacağını hatırlatmasından sonra hazırlanan tasarılar yeniden madde madde tetkik edilmiştir. Heyeti umumiye müzakere edildikten sonra İnsan Hakları Demeci taslağı, numara sırası takip etmeyen 33 madde ve 8 izahtan ibaret kalmıştı (vesika : E/CN. 4/77 annexe. A) Pakt tasarısı ise yeni hali ile 27 madde ve 2 izahtan mürekkepti (vesika : E/CN. 4/77 Annexe. B) (93). İnsan haklarının tatbikini inceleyen grubun raporunun heyeti umumiyesi üzerine konuşulmuştur. «Müzakere sırasında Rus delegesi Bogomolov grup raporunu tehlikeli ve H. G. Wells'in romanları arasında yer almaya lâyık diye tavsif ettikten sonra devletle onun uyuşuğunda araındaki anlaşmazlığı halletmeğe kalkacak milletlerarası bir mahkemenin bu devletin iç işlerine müdahaledir demiş ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasına muhalif olduğunu söyliyerek devletlerin egemenlik haklarının avukatlığını yapmıştır. Neticede raporun hiçbir değişiklik yapılmadan devletlere yollanmasına karar verilmiştir.

İnsan Hakları Komisyonu hazırladığı rapor ve vesikaları Birleşmiş Milletlere üye devletlere göndermiş ve onlardan 3 Nisan 1948'e kadar cevap istemiştir. Değişik devletler Demec ve Pakt tasarıları hakkındaki fikirlerini bildirmekte gecikmemişlerdir (94).

İnsan Hakları Komisyonunun tahrir komitesi Mayıs 1948 başında toplanarak bir Pakt tasarısı üzerinde çalışmıştır. Ana komisyon bu vesika ile meşgul olmaya vakit bulamadığından tefsirde bulunmadan onu kendi raporu ile birlikte Ekonomik ve Sosyal Meclise sunmuştur. İnsan Hakları Komisyonunun üçüncü toplantısı 24 Mayıs - 18 Haziran 1948'e kadar devam etmiştir. Komisyon bu toplantısında bundan evvelki çalışmalarında hazırlanan demec tasarısını üye devletler hükümetlerinden gelen tâdil tekliflerinin ışığı altında yeniden tetkik ederek tam bir tasarı hazırlamış ve Ekonomik ve Sosyal Meclise yollamıştır (95).

(93) Bilge (S.). s. g. m. s. 15. Gerek Demec, gerekse Pakt tasarılarının metni için Bk: Bulletin... vol. IV. no. 2. s. 73 v.d. ve bunun İnsan Hakları Dergisinde sayı 17 s. 16 v. d. Seha Meray tarafından tercümesine bakınız.

(94) İnsan Hakları Dergilerinde bu tâdil tekliflerinin ekserisi nakledilmiştir. Bk: sayı 19 s. 16 v.d. sayı 20 s. 24 v.d. sayı 21 s. 27 v.d. sayı 22 s. 29 v.d. sayı 23 s. 21 v.d. sayı 24 s. 28 v.d. ve sayı 26 s. 26 v.d.

(95) Üçüncü toplantı hakkında etraflı bilgi için. Charles Malik'in yazısına bk: Bulletin... vol. V. no. 1. s. 5. v. Demec tasarısının son şekli de aynı nüshadadır. s. 9. v.d.

Komisyon Pakt tasarısını ve tatbik usulleri hakkındaki çalışmasını devam ettirmeye bu toplantısında vakit bulamamıştır.

Genel Kurulun Üçüncü Komisyonu 30 Eylül 1948'de İnsan Hakları Demeci tasarısını incelemeye başlamıştır (96). İlk on yedi gün zarfında yirmisekiz madde ihtiva eden tasarının ancak iki maddesini tasvip edebilmiştir. Bu, müzakerelerin ne kadar çetin olduğuna bir misaldir.

Görüşmeler iki aydan fazla sürmüştür. 1 Aralık 1948'de son maddenin de görüşülmesi bittikten sonra Komisyon metni son bir defa daha gözden geçirilmek üzere bir tahrir komitesine tevdi etmiş, nihaî oturum 7 Aralık sabahı saat üçe kadar devam etmiş ve Demecın bütünü 7 çekinmeye karşı 29 oy ile kabul edilmiştir. Orijinal metinde o kadar değişiklikler yapılmıştır ki tâli - komite maddelerin yerini değiştirmeye mecbur kalmıştır. Mamafih bu değişiklikler ana plânı ve muhtevasını haleidar etmemiştir.

Demecın ismi «İnsan Hakları Milletlerarası Demeci» iken Fransanın teklifi üzerine : «Universelle» kelimesinin ikamesi ile :

«İnsan Hakları Evrensel Demeci» halini almıştır (97). Üçüncü Komisyon üyeleri muhtelif vesilelerle 1200'defadan fazla oya müracaat etmişlerdir. Tasarıda 28 madde mevcut iken üç yeni madde ilâve edilmiştir, ancak bunlardan biri ikinci maddenin ikinci kısmını teşkil ettiğinden nihaî şeklinde Demec'de otuz madde mevcuttur (98).

Üçüncü Komisyon nezdinde vukubulan görüşmelerde ideolojik, felsefî, tarihî, hukukî türlü türlü mütalâalar öne sürülmüş ve her maddenin her satır ve her kelimesi ayrı bir görüşme konusu teşkil etmiştir. Rus blokunun teklif ettikleri ve kabul edilen değişikliklere (4'üncü maddenin ikinci cümlesi, bütününde 12'inci madde 16'ıncı maddenin 2'inci cümlesi, 23'üncü maddenin 2'inci fıkrası, 28'inci maddenin 1'inci kısmı) başka devletlerin iştirak ettikleri görüldüğü gibi Rusların ve halk demokrasilerinin de Meksika, Küba, Lübnan, Arjantin, Panama v.s. gibi devletlerin tekliflerine iştirak ettikleri görülmüştür. Hülâsa o zaman Birleşmiş Milletlere üye bulunan 58 devlet Demec tasarısı hakkındaki görüşmelere hemen

(96) Bulletin... vol. V. no. 9. s. 337; vol. V. no. 11 s. 442; vol. V. no. 12 s. 495. Demecın kabulü esasında komisyonda vukubulan tartışmalar için Bk: İnsan Hakları

(97) Cassin, s. g. m. s. 75 ve 78 ve Bulletin... vol. VI. no. 1. s. 37.

Dergisi, sayı 27 s. 28 v.d. sayı 28 s. 31 v.d. sayı 29 s. 20 v.d. sayı 30 s. 23 v.d. sayı 31 s. 20 v.d.

(98) Bulletin... vol. VI. no. 2 s. 90.

istisnasız iştirak etmişlerdir. Bu sebeple «Demecin her maddesi, bir maddenin her paragrafı, bir paragrafın her cümlesi ve kelimesi üye devletlerin insan hak ve hürriyetlerine müteallik genel prensipler üzerindeki bir (kompromi) sini teşkil etmektedir» (99).

Böylece 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Demecinin hazırlanması bir ihtilâl ateşi içinde üç gün zarfında tamamlandığı halde Birleşmiş Milletlerin Demecinin hazırlanması seneler sürmüştür (100).

Demec, 10 Aralık 1948'de Genel Kurul'da oya sunulmuştur. 57 üye devletden 48'i Demeci kabul etmişlerdir. İçlerinde Sovyet Rusyanın da bulunduğu 9 devlet çekimser kalmıştır. Hiçbir devlet aleyhde oy vermemiştir. Sovyet Dışişleri Bakanı Vişinski'nin müsbet oy vermemesine sebep Demecin daha ziyade tetkike ve islahaya muhtaç olmasıdır (101).

Bu vesikayı Birleşmiş Milletler «bütün milletlerin erişecekleri müşterek ideal» olarak ilân etmişlerdir.

Ancak bu ideale erişmek için dünyanın her yerinde milletlerin onu bilmeleri ve her insan için arzettiği önemi takdir etmelerine bağlı olduğunu düşünen Genel Kurul bir karar kabul ederek bu Demecin bütün dünyanın dikkatine arzedilmesine ve metnin bütün dillerde teksir edilerek Kurulun uhdesindeki bütün vasıtalarla yayılmasına karar vermiş, ihtisas müesseselerinden ve hükûmet dışı teşekküllerden üyelerine Demeci tanıtmalarını istemiştir.

### 13. — *Evrensel Demecin Muhtevası ve Hukukî Kıymeti* :

Demec bir dibaceyi ve otuz maddeyi ihtiva etmektedir. René Brunet, Dibace ve 1'inci maddeyi bir kenara bıraktıktan sonra geri kalan yirmi dokuz maddeyi dört kısımda incelemektedir (102).

(99) Tchirkovitch. - s. g. m. s. 369, 370.

(100) İbid. s. 367.

(101) Alsan. s. g. e. cilt. 1. s. 222 ve Bulletin... vol. VI. no. 1. s. 10.

(102) Brunet. s. g. broşür. s. 17 v.d.

Tchirkovitch ise şu taksimde bulunuyor: İlk 27 madde hak ve hürriyetleri sayar. Bu'da 1 - 22 ve 22 - 27'inci maddeler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Madde 28: İngilizlerin (Şemsiye Madde) dedikleri maddedir. Madde 29 : 3 Esas prensip tesis eder. Madde 30'da plâtonik bir teminat mevcuttur. Bu yazara göre Demec eski ferdiyetçi kavramlarla cemiyetçi yeni düşüncelerin bir sentezidir. (s. g. m. s. 371 - 373).

7'inci madde müstesna 3 - 20'inci maddeler ferdi hürriyetleri ilgilendirir; 21 ve 22'inci maddeler siyasî haklara taallük eder 23 - 27'inci maddeler sosyal, ekonomik ve kültürel hakları sayarlar, nihayet 2, 7, 28, 29 ve 30'uncu maddeler Demecin sair maddelerinin şümul ve tatbikini tesbit eden «düzenleyici maddelerdir».

*Birinci Grup.* Bu gruba 1789'dan beri hemen her hak demecinde mevcut klâsik ferdi hürriyetler dahildir: Hayat hakkı, fizik hürriyet hakkı, emniyet hakkı, bağımsız bir yargıç tarafından nesafet dairesinde muhakeme edilmek hakkı, geçmişe tesiri olan kanun ve cezaların men'i, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, fikir hürriyeti, din hürriyeti, toplanma ve dernek kurma hakkı gibi. «Bu klâsik ferdi hürriyetlerden bir kısmı yeni olanlardır veya beyannamelere yeni girmiş olanlardır: Hukukî şahsiyete sahip olma hakkı, bir devlet içinde serbest seyahat hakkı, sığınma hakkı, kadın ve erkek arasında eşitliğe dayanan evlenme hakkı, ailenin, sosyetenin tabii ve temel unsuru olduğunun ve sosyete ve devlet tarafından korunma hakkı bulunduğunun ilânı, din değiştirme hakkı, hakkı ihlâl edildiği zaman bir millî kaza merciine başvurma hakkı. Bu teferruatlı sayıma rağmen bazı boşluklar da kalmıştır. Bu da siyasî mülâhazalar yüzünden olmuştur. Muhaceret hakkı, yabancı bir memleketde serbestçe yerleşme hakkı gibi..... Keza baskıya karşı koyma hakkı da konmamıştır. Sadece Dibacede ferdin buna mecbur olmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi içinde korunması ileri sürülmüş ve bu hal yeter görünmüştür» (103).

*İkinci Grup.* Bu gruba siyasî haklar girer. Esas prensip: Kamu iktidarı otoritesinin esasının halk maddesi olduğudur. Bu prensibin tatbiki: oy hürriyetini sağlayan benzer bir usule göre muayyen devrede yapılması gereken dürüst seçimler.

*Üçüncü grup.* Ekonomik, sosyal, kültürel hakları ihtiva eder.

22'inci madde : «Her şahsın cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle, sosyal güvenliğe hakkı vardır, her memleketin teşkilâtı ve kaynakları göz önünde tutulmak şartı ile millî gayret ve milletlerarası işbirliği sayesinde haysiyet ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zarurî ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının tatmin edilmesini istemek hakkıdır» demektir.

23, 24. ve 25'inci maddeler bu hakları teferruatlı bir şekilde saymaktadır : İş hakkı, iş seçme hakkı, eşit iş karşılığında eşit ücret hakkı, insafsız ve tatmin edici bir ücret hakkı, sendika kurmak ve sendikalara girmek hakkı, dinlenme, eğlenme ve ücretli tatil hakkı, ferdin kendisinin ve ailesinin sıhhat, refah, beslenme, giyim, barınak hekim bakımı ve gerekli sosyal hizmetleri temin etmeğe kifayyetli bir heyet seviyesi hakkı. İşsizlik, hastalık, malûliyet, dul kalma, ihtiyarlık veya diğer geçim imkânlarının iradesi dışında şartlar yüzünden kaybı hallerinde güvenliği hakkı, analık ve çocukluğun özel bir yardım ve müzaheret hakkı.

Madde 26 eğitim hakkına temas etmektedir.

*Dördüncü grup'a.* Düzenleyici maddeler girmektedir. Bunlar 2'inci ve 7'inci maddeler ve son üç maddedir.

2'inci ve 7'inci maddeler Demec'i kaleme alanların fikrinde esas bir önemi haizdirler. Demecde yazılı olan hak ve hürriyetlerin istifadesinde her nevi fark gözetmeyi hangi sebeple olursa olsun hangi şekilde olursa olsun yasak etmektedirler. Fark gözetilmemesi hakkındaki bu husus pek önemli addedildiğinden yalnız ikinci maddede değil Demec'in muhtelif maddelerinde tekrar olunmuştur (madde 7, madde 10, madde 16, madde 23, madde 21, madde 26).

Brunet'nin kanaatine Demec'in son üç maddesi gerek fikir gerek usul bakımından en az tatmin edici olanlardır (104).

«28'inci madde : Sosyal ve milletlerarası sahada işbu Demecde beyan olunan hakların ve hürriyetlerin tam tatbik görebileceği bir düzenin hâkim olması her şahsın hakkıdır». demektedir. İngilizler bu maddeye «*umbrella article*» (Şemsiye - madde) demekte ve bunu bir insan hakkından ziyade umumî bir prensip olarak addetmektedirler.

Brunet'nin kanaatine bu maddeyi herkes istediği şekilde tefsir edilecektir. Bu sebeptendir ki madde hemen münakaşasız kabul edilmiştir.

29'uncu madde : «Şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesinin ancak içerisinde mümkün olduğu topluluğa karşı ferdin vazifeleri vardır» demekte ve «haklarını kullanmakta ve hürriyetlerinden faydalanmakta herkes ancak kanunun münhasıran başkasının haklarının ve hürriyetlerinin tanınmasını ve genel refahın âdilâne isteklerini karşılamak için konulmuş kayıtlamalara tâbidir» diye ilâve etmektedir.

Birinci fıkradaki hüküm tam bir «ferdiyeci» görüşü aksettirmektedir, Demec'in büyük bir kısmının sosyal hakları tesbit ettiği düşünülürse ferdin bu vazifelerinin daha esaslı ve tam bir şekilde belirtilmeleri yerinde olurdu. Çünkü ferde sosyal hakları geniş bir ölçüde sağlayan anayasalar ve demecler aynı zamanda bir de vazifeler listesi tanzim etmektedirler (105).

29'uncu maddenin 3'üncü fıkrası : Haklar ve hürriyetler hiçbir halde Birleşmiş Milletlerin gaye ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamazlar hükmünü koymaktadır.

30'uncu madde ise : İşbu demec'in hiçbir hükmü bir devlet, bir zümre veya bir fert için burada sayılan hakların ve hürriyetlerin imhasını istihdaf eden bir faaliyete girişmeye veya bir fiil işlemeye herhangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamaz» demektedir.

Bu hükümler pek umumî bir şekilde kaleme alınmış olduklarından, demecde bahis konusu edilen hakları ortadan kaldıracabilecek tahditlerin isdar edilebilmesi tehlikesini doğurmaktadırlar.

*Demec'in hukukî kıymeti.* İnsan Hakları Evrensel Demeci kimseye bir vecibe yüklemeyen basit bir beyan mıdır yoksa kendisini kabul etmiş olan bütün devletleri bağliyacık bir hukukî kıymeti var mıdır ?

Bu hususda üç ayrı görüş tarzı vardır. Bazılarına göre Demec'in ancak ahlâki bir kıymeti vardır. Devletlerden, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Norveç, Sovyet Rusya, Arjantin v.s. böyle düşünmektedirler. Müelliflerden Kelsen ve L'Huillier'de aynı kanaattedirler.

Bu ikinci yazara göre: «Bu Demec bir milletlerarası sözleşmenin değerini haiz değildir..... binaenaleyh teşkilât üyelerine hiçbir hukukî vecibe tahmil etmez» (106).

İkinci görüş Profesör Dehousse'a aittir. Belçika delegesi F. Dehousse 20 Ekim 1948'de Üçüncü Komisyonun toplantılarından birinde Demec'in hukukî kıymeti hakkında şu tezi ileri sürmüştür. Belçika delegesi Demec'in hukukî kıymeti ile mecburî olmasını birbirinden tefrik etmektedir.

(105) Brunet'nin s. g. broşürü. s 21 ve 25'e bakınız.

29'uncu maddenin tefsiri ile ilgili olmak üzere Bülent N. Esen'in Siyasî Faaliyette bulunma hakkı yazısına bakınız. (Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi. cilt VII. sayı 3 - 4. s. 58 v.d.).

(106) L'Huillier. s. g. e. s. 100.

Genel Kurul hukukî bir organ olduğundan onun tavsiyeleri de hukukî bir karakteri haizdirler. Binaenaleyh Demec'in «inkâr kabul etmez bir hukukî kıymeti» vardır. Ancak onun mecburî olmak vasfına gelince : «Demec'e riayet mecburî olmamakla beraber Genel Kurulun bu tavsiyesini tekemmül ettirme hususunu mütalâa bakımından üyelere bir vecibe yüklemektedir (107).

Üçüncü bir görüşte ise, Demec'in Antlaşmadan ayrı olarak mütalâa edilemeyeceği ve ona hukuken bağlı olduğu, Antlaşmanın insan hakları konusunda eksiklerini tamamladığı bu sebeple bir tavsiyeden fazla olarak Antlaşmanın mütemmimi bulunduğu, devletlerin tanıdıkları ve hürmeti kabul ettikleri hakları tesbit eden bir vesika olduğu ileri sürülmektedir (Devletlerden Lübnan, Panama, Uruguay'ın fikirleri)

Müelliflerden Brunet, bu görüşü müdafaa etmektedir.

Biz, Tchirkovitch'in görüşüne iştirak ederek Demec'in imzalanan ve tasdik olunan ne bir andlaşma ve ne de milletlerarası bir sözleşme teşkil ettiğini fakat ferdi hak ve hürriyetlerine taallük eden modern *genel prensiplerin* bir ifadesi olduğunu söyleyeceğiz (108).

#### 14. — İnsan Hakları Pakt'ının Hazırlanması :

Bir İnsan Hakları Pakt'ının hazırlanması için yapılan çalışmalar İnsan Hakları Komisyonunun kurulduğu tarihten beri devam etmektedir. Daha 1947 Haziranda Lord Dukerton (Büyük Britanya) Komisyona bir sözleşme tasarısı sunmuştu. Komisyonun ikinci toplantısı esnasında çalışmaların gruplar halinde başarıldığını görmüştük. O toplantı esnasında sözleşme grubunun başkanlığına İngiltere delegesi Lord Dukerton ve raporör üçe Lübnan delegesi Charles Malik seçilmişti. Tahrir komitesinin hazırladığı taslak çalışmalara esas teşkil etmiştir. Taslak üç kısma ayrılan 25 madde ile üç teklif ve bir karardan ibaretti. Birinci kısmı teşkil eden üç maddede dört esaslı prensip vaz'edilmişti. (Sözleşmeye) taraf teşkil eden devletler bu (sözleşmede) tanınan hakların medeni memleketlerce tanınan umumî prensiplerin bir kısmını nakil edecekler, her mem-

(107) 3'üncü Komisyon çalışmaları. Doc. A/C. 3/SR 108 (21 Ekim 1948) s. 7 v.d. Brunet. - s. g. m. s. 27.

Tchirkovitch. s. g. m. s. 378 v.d.

(108) Demec'in kabulü esnasında Sovyet Delegesi Vichinsky'nin öne sürdüğü tenkitler hakkında Tchirkovitch'in s. g. m.'e bakınız. sayfa 374.

leket mevzuatı bahis konusu hakları garanti edecek ve mevzuatını bu hususu temin edecek hale sokacak, herkes hakkını aramak için kanunî müracaat yollarına sahip olacaktı. 4 - 20'inci maddelerin teşkil ettiği ikinci kısımda insanın bizatihi fizikî ve hukukî bünyesine ait haklar tarif edilerek bunların ihlâlinden bahsediliyordu. (Sözleşmenin) üçüncü kısmında bunun devletlerin iltihakına açık çok taraflı bir (sözleşme) olduğu kaydedildikten sonra buna katılabilecek olan devletleri tesbit etmekte idi.

(Sözleşmeyi) teşkil eden maddelerin bölünmez bir küll teşkil ettiği (çalışmalar) esnasında kabul edilmişti. Bundan (maada sözleşme) çalışma grubu haber hürriyeti, tabiiyetsizler ve iltica hakkı dolayısı ile komisyona üç teklifte bulunmuştur (108).

Sözleşme tasarısı komisyonda da tetkik edildikten sonra 27 maddelik bir vesika halini almış ve mütalâaları öğrenilmek üzere üye devletlere gönderilmişti.

İnsan Hakları Komisyonu tahrir komitesinin 1948 Mayıs ayı başında toplanarak bu tasarı üzerinde çalışmış olduğuna önceden işaret etmiştik. Gayretlerini Demec'in hazırlanmasına hasreden İnsan Hakları Komisyonu Pakt ile bir müddet meşgul olamamıştır.

İnsan Hakları Komisyonunun beşinci toplantısı (109) esasında (Toplantı 9 Mayıs 1949'da açılmış, Pakt projesinin tetkiki 17 Mayıs'da vukubulmuştur). Lake - Success'de 1947 Haziranında ve 1948 Mayıs'da toplanan tahrir komitesinin hazırladığı ön tasarımı tetkike başlamıştır. Ön tasarı geçici olarak üç kısıma ayrılmıştı : Dibace, ve ilk dört maddelik kısmı ; 5 ilâ 22'inci maddeler ikinci kısmı teşkil ediyordu. Komisyon asıl tetkik edilecek kısmı teşkil edecek olan ikinci kısmın müzakeresine girişti. Bu arada ezcümle : hayat hakkı, ferdin işkenceye, vahşice gayri insanî veya haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere maruz bırakılmıyacağı, ferdin keyfi surette yakalanamıyacağı ve tutulamıyacağı, her şahsın bir devlet içinde serbestçe dolaşabileceği, ikametgâhını seçebileceği, tarafsız bir mahkeme önünde dâvasını gördürebileceği hakkı, geçmişe tesirsizlik kaidesi, hukuk kişiliğinden mahrum kılınmamak, fikir hürriyeti, söz hürriyeti, toplanma hürriyeti, birleşme hakkı, kanunî himaye v.s. gibi hususlara taallük eden maddeler tesbit edildi.

(108) Bilge (S.) s. g. m. s. 13.

(109) Bu toplantı hakkında bizim yazımıza bakınız : «İnsan Hakları» Dergisi sayı 35. s. 16 v.d.



22'inci madde Pakt tasarısının ikinci kısmını tamamlıyordu. Bu kısım, ekserisi ekonomik ve sosyal haklara taallük eden muayyen adette ek maddeler ihtiva ediyordu.

Bu kısmın Komisyonun 5'inci toplantısında tasvip olunan yegâne maddesi 23'üncü madde olup 1'inci paragrafı : «İşbu Pakt, Birleşmiş Milletlerin bütün üye devletleri veya üye olmayıp Genel Kurulun davet ettiği her devletin imzasına veya iştirakine açık olacaktır» demektedir. Komisyon, 24, 25, 26 nci maddelerin tasarıları hakkında oy vermemiştir. 6'ncı toplantıdan evvel Dibace ve 1'inci madde hakkında da karara varmamış, 3'üncü maddeyi geri bırakmış, ikinci ve dördüncü maddeleri geçici olarak kabul etmiştir (110).

Ekonomik ve Sosyal Meclis, 9'uncu toplantısı esnasında Komisyonun 5'inci toplantısındaki çalışmalarını hakkında bir karar vermedi. Dilekçe verme meselesinde Komisyonun bir neticeye varmadığını göz önünde tutan Ekonomik ve Sosyal Meclis Genel Kurula 4'üncü toplantısı esnasında bu hususda bir tavsiyede bulunmamasını bildirdi.

İnsan Hakları Komisyonunun 6'ncı toplantısı 27 Mart 1950'de başladı ve 19 Mayıs 1950'ye kadar devam etti (111).

Komisyon beşinci toplantısı esnasında Pakt'a ithal edilecek bazı maddeleri tesbit ettikten sonra bunları sair tekliflerle birlikte Birleşmiş Milletlere üye bulunan devletlere sunmuştu. On hükümet (Danimarka, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Hindistan, İsrail, Holânda, Filipinler, Birleşik Krallık, Sovyet Rusya ve Yugoslavya) Komisyonun altıncı toplantısında incelenmek üzere düşünce ve tekliflerini bildirmişlerdir. Fransa gibi bazı devletler yalnız şekle taallük eden mülâhazalar ileri sürmüşler, Birleşik Krallık gibi diğer bazı devletler ise bazı maddelerin temel mahiyette haklar ihtiva ettiğini şüphe ile karşılamışlardır.

İngiltere serbestçe hareket etme ve istediği ikâmetgâhı seçme hakkının bir ana hak olmadığını belirterek bunların Pakt'dan çıkarılmasını teklif etmiştir (112). Komisyon altıncı toplantısı esnasında İnsan Hakları Pakt Projesine son şekli vermeğe çalışmıştır. Projede temel mahiyet-

(110) Bu maddelerin geçici şekilleri hakkında bizim s. g. yazımız, s. 26.

(111) Bulletin... vol. VIII no. 7 s. 326.

(112) Komisyonun 6'ncı toplantısı ve sair devletlerin öne sürdükleri teklifler hakkında bizim yazımıza Bk: (İnsan Hakları Dergisi) sayı 49 - 50. s. 11 v.d.

de medeni ve siyasî haklara yer verilmiş iktisadî ve sosyal haklardan bahsedilmemiştir. Dilekçe verme hakkını, komisyon, sadece Pakt'a taraf olan devletlere hasredip fertlere ve teşekküllere bu hakkı tanımamıştır. İnsan Hakları Pakt'ı yirmi devlet tarafından tasdik edilince yürürlüğe girecek ve onu tasdik etmiş olan devletleri hukuken bağliyacaktı.

İlk 1 - 17'inci maddeler tasarıda bahsi geçen temel mahiyetde medeni ve siyasî hakları sayıyorlardı. Pakt'ın 19 - 41'inci maddeleri tatbik ile ilgili idi. Şikâyet hakkı sırf Pakt'a taraf olan devletlere tanınmıştı. Komisyon daimî bir insan hakları Komitesinin teşkilini kabul etmişti. Bunun 7 üyesi olacak ve beş yıl faaliyetde bulunacaktı (Pakt Tasarısı m. 19 - 37). Pakt Tasarısının 38'inci maddesi şikâyetin nasıl yapılacağına dairdi (113). Komisyon hazırlanan metinleri Ekonomik ve Sosyal Meclisin tetkikine sundu. Ekonomik ve Sosyal Meclis 16 Ağustos 1950 tarihinde bitirdiği on birinci içtimamında Pakt Projesini tetkik etti (114).

Ekonomik ve Sosyal Meclis, projeyi umumî hatlarında tetkik etmesi için Sosyal komiteye havale etmişti. Bu komite, tasarımı İnsan Hakları Evrensel Demecine nazaran tatmin edici bulmamıştı. Komitenin bazı üyeleri, iktisadî ve içtimai haklara hiçbir atıf yapılmadığına işaret etmişler, ekser üyeler, Pakt'ı mer'iyet mevkiine koymak için düşünülen tedbirlerin insan haklarına riayeti temin edecek olan milletlerarası teşkilâta kâfi vasıtalar temin etmediğini ileri sürmüşlerdir. Şikâyet hakkını sadece âkit devletlere hasreden teklif de uzun müzakerelere yol açmıştır. Müzakereler neticesinde tasarımı Genel Kurula yollarken Ekonomik ve Sosyal Meclis aşağıdaki prensip kararlarını alabilmesi için ondan şu sualleri soruştur :

1. Tasarının başındaki 18 madde matlûba muvafık mıdır?
2. — Pakt'a onun federal devletlere ve müstakil olmayan ve tâbî memleketlere tatbikinedair hükümler ilâve edilmeli midir? (Pakt'a böyle bir madde ithalini komisyon toplantıları esnasında Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi teklif etmişti).
3. — Pakt'a iktisadî, içtimai ve kültürel haklara dair hükümler konmalı mıdır?

(113) Takip olunacak usul hakkında bk: (İnsan Hakları Dergisi)sayı 49-50. s. 16.

(114) Bulletin... vol. IX no. 5 s. 217. v.d. ve bu yazının tercümesi. (İnsan Hakları Dergisi) sayı 46 - 47 s. 35 v.d.

## 4. — Pakt'ı mevki tatbika koyacak hükümler muvafık mıdır?

Genel Kurul'un Sosyal, Kültürel ve insanî meseleler komisyonu (3 üncü komisyon) bu meseleleri görüşükten sonra (115) vardığı neticeleri Genel Kurula bildirmiş Genel Kurul'da 4 Aralık 1950'de bazı kararlar almıştır. Bu kararların bir kısmı Ekonomik ve Sosyal Meclisin Kuruldan sorduğu suallere cevap teşkil etmekte idi. Bu direktifler şunları ihtiva ediyordu: Pakt projesinin ilk 18 maddesinin en basit bazı hakları ihtiva etmediğine işaret olunuyordu ve daha sarıh bir şekilde kaleme alınmalarını istiyordu; İnsan Hakları Komisyonundan bir federal şartı tetkik etmesini ve Pakt'ın federal devleti vücuda getiren üye devletlere mümkün olduğu kadar geniş surette tatbikini temin gayesi ile tavsiyelerde bulunmasını istiyordu. Komisyon milletlerin kendi kendilerini idare etmek hakkını temin için tatbik edilmeleri gereken metodları tetkik ile de vazifelen-diriliyordu. Genel Kurul Pakt tasarısının iktisadî, sosyal, ve kültürel haklara müteallik hükümler ihtiva etmesine ve bunların Birleşmiş Milletlerin diğer organları ve ihtisas müesseseleri ile istişareden sonra ithallerine ve bu haklar bakımından erkek ile kadın arasında eşitlik prensibinin kabul edilmesine de karar vermiştir (116).

Pakt'ın mevki tatbika konmasını ilgilendiren hükümlerin, ezcümle insan haklarının ihlâlinden dolayı şikâyet edecek fertlerin ve teşekküllerin tevdi edecekleri dilekçelerin kabulü ve tetkikine ait olanların projede veya ayrı portokollerde tesbit edilmeleri de kararda derpiş ediliyordu. Ekonomik ve Sosyal Meclis 12'inci toplantısında Genel Kurul'un direktiflerini incelemiş İnsan Hakları Komisyonundan «Kurul'un işaretlerine uygun yeni bir metin» hazırlamasını istemiştir (23 Şubat 1951 kararı). Ekonomik ve Sosyal Meclis, İhtisas müesseselerinden bazılarını insan hakları komisyonunun 7'inci toplantısına temsilci yollamaya davet ettiği gibi komisyondan da bu müesseseler ile işbirliğinde bulunmasını istemiştir (117)

(115) Bulletin... vol. IX. no. 10. s. 606 v.d. ve İnsan Hakları Dergisi, sayı 49 - 50 s. 18 - 22. Ali Emirgil'in İnsan Hakları Pakt'ı adlı yazısı, Aynı dergi s. 23. v.d..

(116) Genel Kurul'un 4 Aralık 1950'de verdiği kararların bu bakımdan bir (politico - sociale) siyasetin ana hatlarını tesbit ettiğini Mirkine - Guetzevitch söylemektedir. s. g. m. s. 41.

(117) B : Bulletin... vo. X. no. 6. s. 286 ve vol. X. no. 8. s. 381.

İnsan Hakları Komisyonunun 7'inci toplantısı 16 Nisan 1951'de başlamıştır. 1946'dan beri Komisyona başkanlık eden Bayan F. D. Roosevelt'in bu vazifeden çekilmesi üzerine yine onun teklifi ile Charles Malik (Lübnan) ittifakla başkanlığa seçilmiştir (118).

Bu toplantı esnasında ilk defa olarak iktisadî, sosyal ve kültürel hakları ilgilendiren maddeler tesbit edilmiş ve bir evvelki toplantıda derpiş edilen mevki tatbik koyma tedbirleri gözden geçirilmiştir. Bu toplantıya başkanlık etmiş olan Charles Malik, bir yazısında, (119) toplantının muvaffak olduğunu, bütün delegelerin beş hafta müddetle tam bir anlayış zihniyeti içinde işbirliğinde bulduklarını, çalışmaların yüksek bir seviye arzettiğini söylemektedir.

Diğer taraftan Mirkine - Guetzevitch'in bir etüdünde bu iddiaların tam aksi belirtilmektedir. Bu müellif, yedinci toplantıya esastan ziyade şeklin hâkim olduğunu, müzakerelerin tatsız ve renksiz cereyan ettiğini, en basit meselelerde münakaşalar vukubulduğunu, bugün insanlığı ilgilendiren hayati mahiyette meselelerin hiçbirine komisyon çalışmalarında temas edilmediğini, Sovyetler temsilcisinin hücumlarına karşı batı demokrasisinin ahlâki temellerini müdafaa edecek kimsenin ortaya çıkmadığını söylemektedir (120).

Toplantı zabıtları okunduğunda bu ikinci görüşe katılmamak imkânsızdır. İnsan Hakları Komisyonu yedinci toplantısında aldığı kararları ve hazırladığı tasarıyı Ekonomik ve Sosyal Meclise sundu (121). Yeni tasarı bir Dibace, 6 kısım ve 73 maddeden ibarettir (122).

Komisyon, 19 Mayıs 1951'deki kararı lie şu hususları tesbit ediyordu: İktisadî, sosyal, ve kültürel haklara dair maddeleri kaleme aldığını ve mevki tatbik ile ilgili maddeleri gözden geçirdiğini belirtiyor ve zaman azlığı dolayısıyla komisyona Ekonomik ve Sosyal Meclisin sair talimatını

(118) Bk: Bulletin... vol. X. no. 9 s. 443; vol. X. no. 10 s. 501 v.d.

(119) Bk: Bulletin... vol. X. no. 12. s. 567 v.d.

(120) Mirkine - Guetzevitch. s. g. m. s. 39 v.d.

(121) Bulletin... vol. XI. no. 2. s. 76.

(122) Birinci kısmının birinci ve ikinci maddeleri ve ikinci kısmın 18'inci maddesi Pakt'a taraf olan devletlerin genel vecibelerinden bahseder; ikinci kısmın 3 - 17'inci maddeleri medenî ve siyasi hakları sayar; üçüncü kısım (madde 19 - 32) iktisadî, sosyal ve kültürel hakları sayar; dördüncü kısım (madde 33 - 59) bir İnsan Hakları Komisyonunun teşkiline dairdir. 5'inci kısım (madde 60 - 69) periodik raporlar verilmesi sistemini kurar; altıncı kısım (madde 70 - 73) nihai hükümleri tesbit eder.

yerine getirmeğe yetişemediğini bildiriyor ve tasarının hükümetlere ve ihtisas müesseselerine yollanmasını ve bunların Ekonomik ve Sosyal Meclisin 13'üncü toplantısına yetiyecek surette tefsirlerini göndermelerini istiyordu (123).

Ekonomik ve Sosyal Meclis, 21 Eylül 1951'de sona eren 13'üncü toplantısı esnasında Komisyonun 7'inci toplantısı esnasında hazırlanan Pakt tasarısını incelemiş ve 29 Ağustos 1951'de üç kısma ayrılan bir karar vermiştir (124).

Meclis kararının (A) kısmında komisyonun iktisadî, sosyal ve kültürel hakları tesbit hususundaki gayretlerini takdir etmekte ve geri kalan işlerini bitirmesini ezcümle medenî ve siyasî haklara taallük eden ilk 18 maddeyi gözden geçirmesini ve Pakt'ın federal devletlere vücut veren arazilere en tam bir şekilde tatbikini bu devletlerin anayasa meselelerini nazarı itibara alarak temin etmek için gerekli tavsiyelerde bulunmasını istemektedir.

Kararın (B) kısmı Komisyonun yedinci toplantısı hakkındaki raporunu komisyonda veya Ekonomik ve Sosyal Meclisde temsil edilmeyen devletlere mütalâalarını bildirmek fırsatını temin için Genel Kurula tevdiye dairdir. (C) kısmı, Genel Kurulu iktisadî sosyal ve kültürel hakları medenî ve siyasî haklar ile birlikte aynı bir vesikada tesbit hususunda vermiş olduğu kararını gözden geçirmeğe davet ediyordu. Ekonomik ve Sosyal Meclis, Komisyonun bu iki haklar grubu için ayrı ayrı mevkiî tatbik koyma metodları teklif etmiş olduğunu ve bu metodların hangisinin haklar kategorisinin hangisine tatbik edileceğine işaret etmemiş olduğunu göz önünde tutmuştu. Ekonomik ve Sosyal Meclisin kanaati iki ayrı haklar ve vecibeler grubunun aynı bir Pakt içine ithalinin güçlükler doğuracağı merkezinde idi.

Ekonomik ve Sosyal Meclisin bu teklifleri Genel Kurulun Üçüncü Komisyonunda 5 Aralık 1951'de başlayan müzakerelere konu teşkil etmiş ve mesele Genel Kurula havale edilmiştir. Genel Kurul 5 Şubat 1952'de bazı (125). Kararlar vermiştir. Bunlardan en önemli olanı iki Pakt hazırlanmasına dair olan karardır. Böylece, Genel Kurul 1950'de verdiği kararı de-

(123) Bulletin... vol. XI. no. 3 s. 124 v.d.

(124) Kararın metni için Bk. M. Guetzvitch. s. g. m. s. 46 - 47.

Bulletin... vol. XI. no. 6 s. 254. v.d. vol. XI. no. 7 s. 299 - 300; vol. XI. no. 8. s. 371.

(125) Bulletin... vo. XII. no. 1. s. 24 v.d.

ğıştırmektedir (126). Kurulun ittihaz ettiği sair kararlar arasında iktisadi, sosyal ve kültürel hakların tekemmül ettirilmesi, Pakt'ın birineveya diğerine milletlerin kendi kendilerini idareleri hakkına taallük eden bir madde ithali, birçok delegasyonların Genel Kurulun üçüncü komisyonuna mevkiî tatbik ile ilgili olmak üzere sundukları tekliflerin incelenmesi de vardır. Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Meclisin bir fevkalâde toplantıda bu kararların ışığında meseleyi incelemesini talep etti.

Ekonomik ve Sosyal Meclisin fevkalâde toplantısı 24 Mart 1952'de vukubuldu ve bir gün devam etti. İnsan Hakları Komisyonunun sekizinci toplantısına sunulmak üzere yeni direktifler tesbit olundu.

Komisyonun 8'inci toplantısı 14 Nisan 1952'de başladı. Charles Malik yine başkanlık etti (127). Komisyon çalışmalarını 14 Haziran 1952'de bitirdi. Milletlerin kendikendilerini idare hakkına taallük eden hükümlerden maada Genel Kurulun altıncı toplantısı kararına uyularak iki ayrı Pakt Projesi hazırlandı (128).

Komisyonun hazırlamış olduğu metinler 20 Mayıs 1952'de çalışmalarına başlayan Ekonomik ve Sosyal Meclise verildi (14. toplantı). Komisyon ithalleri teklif olunan birçok ek maddeleri hazırlıyamamış ve bu iki Pakt'ın mevkiî tatbik konularına dair hükümleri de tesbit edememiştir. Bu sebeple Ekonomik ve Sosyal Meclis'den bu iki Pakt'ın gelecek toplantısında tam hale konulması müsaadesini talep etmiş ve 1953 senesinde Meclis ve Genel Kurula kat'î metinleri tevdi edebileceği ümidini izhar etmiştir.

Ekonomik ve Sosyal Meclis, Komisyonun raporunu tetkik etmiş ve 3 aleyhde, 4 çekimsiz oya karşı 11 oy ile Komisyonun 1953'deki toplantısında her iki pakt'a müteallik çalışmalarını tamamlamasını kararlaştırmıştır. Meclis, milletlerin kendi kendilerini idare hakkına dair iki tavsiyeyi mütalâa serdetmeden Genel Kurula tevdi etmeğe de karar vermiştir (129). İnsan Hakları Komisyonunun hazırladığı Pakt Projeleri önceki metinlerden ilham almaktadırlar. Ancak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklara dair Pakt tasarısı yeni bir madde (1'inci madde) ihtiva etmektedir ki

(126) İktisadi sosyal ve kültürel hakları siyasi ve medeni haklardan ayırmamak gerekir. Bu iki cins haklar grubu birbirlerini tamamlarlar. Bu sebeple biz'de (tek Pakt) taraflarının safına katılmaktayız.

(127) Revue des Nations Unies. no. 1, s. 92. v.d.

(128) Revue des Nations Unies. no. 3 s. 57 v.d.

(129) Revue des Nations Unies. no. 4. sayfa 90 - 91.

(şemsiye - madde) her âkit devletin vecibelerini pek genel terimlerle tesbit etmektedir. Madde şöyledir: «1. — İşbu Pakt'a taraf bulunan devletlerden herbiri kendi öz gayreti ve milletlerarası işbirliği yolu ile elindeki kaynakların azamisini kullanarak işbu Pakt'da tanınan hakların tedricen tam bir şekilde tahakkuk etmelerini gerek yasama tedbirleri, gerekse başka vasıtalarla temin için faaliyetde bulunmayı taahhüt eder. 2. — İşbu Pakt'a taraf olan devletler sayılan hakların hiçbir fark gözetilmeksizin, ez-cümle ırk, renk, cins, dil, din siyasi veya sair her nevi kanaat, millî veya sosyal menşe, servet doğum veya sair herhangi durum farkı gözetilmeksizin tahakkuk ettirilmelerini temini taahhüt ederler.»

Milletlerin kendi kendilerini idare etme hakkına müteallik madde gerek sosyal haklar Pakt'ında gerekse medenî ve siyasi haklar Pakt'ında Dibaceden sonra gelen ayrı bir madde olup her ikisinde de aynıdır :

*Milletlerin kendi kendilerini idare etme hakları :*

«1. — Bütün halkların ve bütün milletlerin kendi kendilerini idare hakları yani kendi siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel statülerini serbestçe tesbit etme hakları vardır.

2. — Muhtar olmayıan ülkeler ve vesayet altındaki arazileri idare eden ve bir başka millet tarafından bu hakkın istimalini hangi şekilde olursa olsun kontrol eden devletler dahil, bütün devletler bu hakkın bütün arazilerinde istimalini temine yardım etmeğe ve bu istimale hürmetde bulunmağa Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümleri gereğince mecburdurlar.

3. — Millelerin kendi kendilerini idare hakkı bir de zenginlikleri ve tabii kaynakları üzerinde devamlı bir egemenlik hakkını ihtiva eder. Diğer devletlerin öne sürebilecekleri haklar hiçbir halde bir milletin kendi öz yaşama vasıtalarından mahrum edilmesini haklı kılamaz» Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara dair olan Pakt onüç madde ihtiva etmektedir. Bunlar çalışma hakkından, müsait çalışma şartları hakkından, sosyal güvenlik, yiyecek, giyecek mesken hakkından; tıbbî hizmet, eğitim hakkından, sendika haklarından bahsetmektedir.

Medenî ve siyasi haklar Pakt'ı maddeleri komisyonunda fazla münakaşa vukubulmadan kabul edilmişlerdir. Komisyon 18 maddenin bazılarını tâdil etmiş ve bazı haklara taallük eden ek maddelerin kaleme alınması hakkını mahfuz tutmuştur.

Son şekli ile proje hayat hakkından, işkence, vahşice veya insanca olmayan veya haysiyet kırıcı muamelelerin reddinden, köleliğin men'inden keyfi tevkif veya tutulmaktan bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkından, fikir, vicdan ve din hürriyetinden toplanma ve dernek kurma serbestliğinden ve herkesin kanun önünde eşit olduğundan bahsetmektedir.

Ekonomik ve sosyal haklar geniş nisbette bir memleketin maddî kaynaklarına tâbi olduklarından «tedricî» bir şekilde tahakkukları mümkün addolunuyordu. Siyasî ve medenî haklar ise derhal garanti altına alınacaklardı (130).

#### NETİCELER :

Bu etüdün daha ilk sayfasında belirttiğimiz üzere fert lehine milletlerarası sahada yapılan müdahaleler umumiyetle müsbet neticeler doğurmuş ve bu müdahalelere daha ziyade siyasî mülâhazalar hâkim olmuştur. Ferdin milletlerarası bir organa müracaat edebilmesi, hakkını cihanşumul bir divan önünde arıyabilmesi bugün için dahi mümkün değildir ve hâlâ erişilmesi arzulan bir ideal mahiyetini arz etmektedir. Gerek Avrupa çevresinde gerekse Birleşmiş Milletler Teşkilâtında bu konuda yapılan çalışmaların uzun ve çetin olması tatminkâr bir neticenin ne zaman elde edileceğinin belli olmaması aşılması güç iki büyük engelden ileri gelmektedir.

*Birinci engel* : Milletlerarası sahada insan haklarının sağlanmasına ilk engel, bugün Birleşmiş Milletleri teşkil eden devletlerin (üniform) bir rejime malik olmamalarından ve (demokrasi) nin devletlerce ayrı ayrı olarak anlaşılmasından ve tatbik edilmesinden doğmaktadır.

Hakikî demokrasinin (batı demokrasisinin) hangi temellere dayandığı malûmumuzdur. Buna mukabil Rus görüşü kâfi derecede açıklanmamıştır. Komünistlerin konsepsiyonları üzerinde kısaca durmak iki blok'u birbirinden ayıran uçurumların derinliğini daha iyi takdir etmemizi mümkün kılacaktır (131. Werner Levi, (undamentals of World Organization)

(130) Her iki Pakt'ın metni için Bk: Revue des Nations Unies. no. 3. s. 57 v.d.

(131) Demokrasinin iki ayrı âlemde nasıl anlaşıldığını Bayan Roosevelt 28 Eylül 1949'da Paris'de Sorbonne'da verdiği bir nutukda sarahatle anlatmıştır. (İnsan Hakları Dergisi) sayı 25 s. 12 v.d.



adlı eserinde (132) bu görüşü şöyle hülâsa ediyor: «Rus liderlerinin müdafaa ettikleri dogma'lara göre kapitalist (daha doğrusu komünist olsun olmasın Rusyanın tasvib etmediği memleketlerde) sosyal kötülüklerin menşei siyasî ve iktisadî sistemde bulunmaktadır. Rusların görüşüne nazaran bu sistemi değiştirmeyen herhangi bir milletlerarası teşekkülün hiçbir faydası yoktur. Bu sebeple Rusya kendi nüfuz çevresi haricinde sosyal gelişmeyi sağlama gayesi ile kurulmuş bir teşkilâta yapıcı bir şekilde iştirâk lüzumunu hissetmemektedir ve erişebildiği sahalarda mümkün olduğu kadar sosyal huzursuzluğu doğurmak veya idamesini temin etmek için çalışmaktadır. Bahusus Rusya Kapitalist memleketlerde işçileri (işçi esirler) addetmekte, kendi temerküz kamplarındaki esirlerin ise «düzeltici disiplin» altında bulduklarını ve bunun onların iyiliği için olduğunu söylemektedir. İddialarını kontrol etmek için tarafsız tahkik komisyonlarının bu kamplara girmelerine müsaade etmemektedir. (Halbuki Amerika Birleşik Devletleri bu nevi bir tahkikata hazır olduğunu bildirmiştir). Rusların «mücrim»i tarifleri de bir çok milletlerin kabul ettikleri tariften pek ayırdır. Komünizme muarız olan herkes bir «sosyal mücrim»dir. Rusya cürüm'ü daima iç kaza yetkisi dahilinde bir mesele addedip milletlerarası işbirliğinden daima kaçınmıştır. Hürriyetler dolayısı ile (iki âlem arasında mevcut farkların) yalnız tatbikat'da değil nazariyede de kesin farkları olduğunu görmekteyiz. İnsan Hakları Demeci müzakere edilirken bu husus Vişinski tarafından açıkça belirtilmiştir. Vişinski, fikirleri yayma hususunda tam bir serbestinin ifade hürriyeti meselesini halletmeyeceğini belirtmiştir. Harpî ve faşist fikirler gibi öyleleri olabilir ki bunların yayımının önlenmesi icabeder. Fikirlerin karşısına diğer fikirler ile çıkılabileceği mülâhazasını öne sürmek (Vişinskiye göre) faydasızdır. Fikirler, Hitler'i harbe tevessülden menedemmiştir. Fikirlere fikirle mukabele etmekle iktifa olunmamalı fakat faşist manevraları ve harpcilerin entrikaları hukuk dışı edilerek bunlar hakkında mecburî cezaî tedbirler ittihaz edilmelidir.»

Bahsini ettiğimiz bu birinci engel ile ilgili olmak üzere J. L. Briery'ye bahsini söylemektedir (133). İnsan Hakları Pakt'ında bahsi geçen medenî hürriyetler cihan çapında idealler teşkil etmezler. Dünyanın geniş bir

(132) Levi (Werner) Eundamentals of World Organisation. (The University of Minnesota Press. 1951. s. 152 - 153.

(133) J. L. Briery. İnsan Hakları ve Devletlerarası Hukuk. 17 Haziran 1948 tarihli (The Listener)'den İnsan Hakları Dergisi. sayı 21. s. 17 v.d.

kısımında bu haklar hükümetler tarafından tanınmamakta ve milletler tarafından talep edilmemektedir. Bu haklar sırf demokratik ideallerdir. Bizim batıda kullandığımız mânada demokrasi ise hem pek güç, hem pek ender bir hükümet şeklidir. Demokrasi ancak müsait bir toprakta gelişebilir ve sadece demokratik formüllerin ve müesseselerin kabulü onun yerleşmesi için kâfi değildir ve hariçten vukubulacak bir tazyik ile zorla kabul ettirilemez.»

*İkinci engel :* Hükümetlerin ve idarecilerin insan haklarını temin hususunda ekseriya çekingen davranmalarından ve yokuş göstermelerinden doğan engeldir. Prensipler üzerinde anlaşılrsa dahi, bu prensipleri tatbik sahasına çıkarmak sırası geldiğinde «millî yetki» «münhasır saha» kavıamları öne sürülmektedir. Bu hususda bilhassa totaliter devletler ve bu arada bilhassa Rusya gayet hassastırlar, memleketlerinin herhangi bir surette milletlerarası bir organ tarafından kontrol edilebileceği fikrini dahi kabul etmemektedirler. Dış kontrol bakımından yapılan bu itirazların yanıbaşında iç durum bakımından rastlanan engeller şunlardır: Hükümetler, tebalarının dilekçe verme haklarını kaideten kabul etseler dahi fert, hükümetinin yükselteceği mâniaları ve çıkarabileceği güçlükleri yenererek milletlerarası otoriteye nasıl erişebilecektir? Milletlerarası otorite bu dilekçeleri nasıl eleyecektir- Ferdi haklı bulduğu takdirde, milletlerarası otorite bu kararını millî hükümete nasıl (empoze) edebilecektir?

Avrupa Konseyinin hazırladığı Sözleşme bu sualleri hep kaçamak yoluna baş vurarak ve hükümetlerin menfaatini göz önünde tutarak halletmiştir. Birleşmiş Milletler çalışmaları ise daha Pakt'ın hazırlanması safhasındadır ve Sözleşme tasarısı teşkilâtın organları arasında mekik dokumaktadır. Pakt'ın nihaî metninin ne zaman kabul edileceği mevkiî tatbik koyma ile ilgili tedbirlerin ne zaman ittihaz edileceği hususunda kat'î bir şey söyleyebilmemize imkân yoktur.

Saydığımız bu güçlükler ferdin milletlerarası sahadaki himayesinin kolayca sağlanamayacağını göstermektedir. Mesele hem uzun vâdelidir, hem de daimî bir çalışma gerektirmektedir. Bu çalışma daha ziyade devletlerin kendi sinelerinde vukubulmalıdır. Klâsik İnsan Hakları yüzyıllar boyunca mücadeleler ve ihtilâller neticesinde tahakkuk ettirilmiştir. Aynı mücadeleye (fikir sahasındaki mücadeleye) ferdin haklarını çiğneyen veya çiğneme istidadı gösteren bugünün bazı devletlerinin içinde de başvurmak lâzımdır ki hep birlikte ilerlemek kaabil olsun.